

سڤکاتیکرن د کاریکاتیږی کوردیدا فەکۆلینەکا پراگاتیکی

بدرالدین عبدالکریم قادر
ماموستا هاریکار

پشکا زمانی کوردی، زانکویا دهوک

هەرنیا کوردستانی، عێراق

د. شێرزاد سەبری عەلی

پروفیسورێ هاریکار

کۆلیژا پەروردە، زانکویا دهوک

(ماموستای زانی، زانکویا نه‌وروز)

هەرنیا کوردستانی، عێراق

کورتی

ئەف فەکۆلینە ب ناڤونیشان (سڤکاتیکرن د کاریکاتیږی کوردیدا- فەکۆلینەکا پراگاتیکی-)، کۆ فەکۆلین ل شروفاکنا سڤکاتیکرنی د کاریکاتیږی کوردیدا دکەت، ئەوژێ ژ روانگەها پراگاتیکیه. کۆ نموونەین وینەین کاریکاتیږی ژ رۆژنامە و گوڤارین (ئەفرۆ، وار، گەپ، سیخورمه) هاتینە وەرگرتن. فەکۆلین ژ دوو پشکان بیکدەیت. پشکا ئیک ب ناڤونیشان : (کاریکاتیږ و سڤکاتیکرن)ه، ل پشکا دووی تایبەتە ب فەکۆلینا (سڤکاتیکرن د کاریکاتیږی کوردیدا). فەکۆلین گەشتییه چەند ئەمجامین گرتن ئەمجام زی : سڤکاتیکرن پەيامەکه و بۆشاهییهکه هیه د ناڤهرا ئەوا ئاخفتنکەر دینزیت و ئەوا مەبەست بیت و کەس نەشیت ل دەرپینن سڤکاتیکرنی بگەهیت، بیتی بەرچاڤوهرگرتنا وانا دەوروی و انا ب زەق و ديار د کاریکاتیږی کوردیدا وانا نەراسته‌وخۆیه و ناماڤی ب سڤکاتیکرنی ددەت.

پەشینی کلیلی : کاریکاتیږ، سڤکاتیکرن، پراگاتیکی، پيشگرمیانه، نیشانکار، دەرکەفە، کردەین ئاخفتنی.

1. پيشهکی

ناڤونیشان و سنووری فەکۆلین

قوچان ی وەرگرتنە تا کۆ ژ لای رونیژیشە و پەبوهندیا وئ دگەل بابەتی شیعریهتی ديار بکەین و ئەوئ چەندی بسەلمین کۆ هوزاشانی زمانەکی هوزانیی ب هیز هەیه و هوزاشان شیاپە شیعریهتەکا بەرز دناڤ هوزانین خۆدا بکاربینیت و مفای ژ پراڤا. ئەف فەکۆلینە ژ ناما ماستەری ئەوا ب ناڤی (شیعریهتە زمانی هوزانین د هوزانین محسن قوچانیدا) هاتینە وەرگرتن.

پرسیارین فەکۆلین

فەکۆلین هەولددەت بەرسقا ئەفان خالین ل خواری بدەت :

1. ئایا سڤکاتیکرنی وانا یا یەکا راستە‌وخۆ یا نەراسته‌خۆ هەیه؟
2. چەوانیا رەنگه‌دانا سڤکاتیکرنی د کاریکاتیږی کوردیدا؟
3. ئەری سڤکاتیکرنی د کاریکاتیږی کوردیدا، چ رەهەندەک هەیه؟
4. ئایا پەین سڤکاتیکرنی (جوین، ناوژراندن، توخ) د کاریکاتیږی کوردیدا هەنە؟
5. ئایا هەمی رەهەند و بواری پراگاتیکی د سڤکاتیکرنا کاریکاتیږی کوردیدا هەنە؟
6. ئایا پراگاتیکی رۆلەک هەیه د گەهاندا سڤکاتیا کاریکاتیږی کوردیدا؟

گرنکیا فەکۆلین

گرنکیا ئەفی فەکۆلین ژبلی ئەفی چەندی، کۆ ل دووی پینانین مە چ فەکۆلین ل سەر ئەفی بابەتی د زمانی کوردیدا نەهاتینە ئەنجامدان، ئەفە ژ لایه‌کیه و لایه‌کی دبه، سڤکاتیکرن ئیکە ژ ئەوان بیافین گرنکین، کۆ دکەفیتە د ناڤ سنووری کارکنا

ئەف فەکۆلینە، ل ژیر ناڤونیشانی : (سڤکاتیکرن د کاریکاتیږی کوردیدا – فەکۆلینەکا پراگاتیکی)، کۆ تیدا هەول هاتینە دان، بەحسی هەبوونا سڤکاتیکرنی د کاریکاتیږی کوردیدا و چەوانیا رەنگه‌دان و بەرجه‌سته‌بوونا سڤکاتیکرنی و رەهەندین جزواوژرین ئەوئ بێتەکر، هەروەسا فەکۆلین د سنوور و ناستی پراگاتیکیدا.

رینا فەکۆلین

ئەف فەکۆلینە، ب شیوه‌یه‌کی گشتی، ل دووی رینا (وهسفی - شیکاری)، هاتینە ئەنجامدان.

کەرەستی فەکۆلین

کەرەستی فەکۆلین پیکهاتییه ژ ئەوان وینەین کاریکاتیږی کوردی، کۆ ژ هەردوو رۆژنامەین : (ئەفرۆ، وار) و هەردوو گوڤارین : (سیخورمه، گەپ) و د ماوه‌ی سالی د ناڤهرا (2010 هەتا 2015) دا هاتینە وەرگرتن.

المجلة الأكاديمية لجامعة نوروز، المجلد 8، العدد 1 (2019)

ورقة بحث منتظمة نشرت في 2019/3/25

البريد الإلكتروني للباحث : sherzad.sabri@gmail.com

حقوق الطبع والنشر © 2017 أسماء المؤلفين. هذه مقالة الوصول إليها مفتوح موزعة تحت رخصة

المشاع الإبداعي النسبي – CC BY-NC-ND 4.0

فهرستی (رینسانس) ئیتالی کەفتە د فوناعەکا نویدا و پیشە چوون ب خۆفە دیت، چونکی د ئەوی سەردەمیدا و بۆ ئیکەم جار هەندە کەسێن وەکی (ئانیولا کارچی : Annibula Carracci) گرنگی ب وێنە کرنا سپایین سەر و چاغان دایە (الکس هاگر : 1390 : 18). و هەر ژەر هندیژی هەندەک بۆ چوون پەیفای ئیتالیا (کاریکاتور : caricatura) ب بنیات و ژیدەر بۆ پەیفای کاریکاتور دادن، واتە ئەو وێنە یێن کو زیدەر بۆی د کیشانا ئەواندا هاتیبه کرن و هەر وەسا د فەرەنگا (الفريد) یا (ئیتالی - عەربی) ژیدا ب (وینە یەکی گالته نامیز) هاتیبه (نەژاد عەزیز سورمی : 1999 : 51). لێ ئەو کەسی کو ل سەردەمی رینسانسی شیان تیکشکاندنا فۆرمین باو و کەفەن هەبوویه، (ليوناردو دافنشی) بوو، بسپورین بواری هونەری ل دویف هەندەک بەلگەیان، کو د کارین هیلکاریدا دیاردن، دافنشی ب کەفتەری هونەرمەندی بواری کاریکاتۆری دەز مێرن (ناکو غەریب : 1999 : 5). هەر وەسا د هەندەک ژیدەر اندا پەیکەر تاش و ئەنداز یاری ئیتالی (برزینی) ب پیشەنگ و بالا دەستی وێنە کیشین کاریکاتۆری دەهتە هەژمارن، کو شیوازی (کاراکی) د وێنە یێن خۆدا بکارهینایه، کو (نافی خیزانەکا ئیتالی) یه، لێ دەمی ئەف هونەرە بۆ وەلاتی ئینگلتەرا هاتیبه فەگۆهاستن، وێنە کیشنی ئینگلیز (هوجارپ) ی گیانەکی نویتەر کە بەر ئەفی هونەری ل دەمی رابووی ب پیشە خستنا ئەوی ژ نوکتە یێن سفاکتیپیکەر بۆ چە کەکی بێز و کارا و شیا هونەری کاریکاتۆری بکەتە هونەرەکی کارا و چالاک د هەندەک بابەتین جفاکین سەردەمی خۆدا (إساعیل سراج الدین، محمد عهدي فچلی، 2007، 179). سبەرەت پیناسە یا کایکاتۆری "لن ردمن" دینتیت : "کاریکاتۆر هونەری زیدەر بۆ ییبه (المبالغه) د وێنە کرنا سپایین کەساندا، کاریکاتۆر فانی دقیت ب رینا جەختکرن ل سەر ئەندامین لەشی یان سەر و چاغین ئەوی کەسی و ئەوی وەکو کەسەکی جیاواز ژ کەسێن دی بەدەتە نیاسین" (لن ردمن : 1391 : 1)، لێ د فەرەنگا "لۆنگان" دا هاتیبه، کو : "کاریکاتۆر وێنە یەکی ترانەبی و کەننیه، سالو خدان و کیمکرن و بیکەلک کرنا کەسەکی یان تەشتەکیه، هەر وەسا پتر ژ راستیا کەتواری؛ سفاکی و ترانا ئەنجام دەت" (معجم لولنجان الإنجلیزیه الحدیبه : 2011 : 163). واتە نیشاندانا کەس یان تەشت یان دیاردەیان، ب شیوهی سفاکرن و کیمکرن و بیکەنن و ترانەبی، کو ئەفە هەمی پینکە دبنە رەگەزین گرنگین دروستبوونا سفاکتیکرن د کاریکاتۆریدا.

1.1 چەمکی سفاکتیکرن

پراگاتیکیدا و ب تاییهتی سفاکتیکرن د کاریکاتۆری کوردیدا، گەلەک دەهتە بکارهینان و رەنگەدانا پرانییا لایەنن ژ یانی دکەت، لەورا گرنگە فەگۆلین ل سەر بێتە کرن.

نافەرۆکا فەگۆلینی

ئەف فەگۆلینه، ژبلی پیشەکی و ئەنجام و لیستا ژیدەرەن، ژ دوو پشکان پیکهاتیبه : پشکا ئیککی : ب ناف و نیشانی : (کاریکاتۆر و سفاکتیکرن) یه، کو بەحسی ئەفان بابەتان دکەت : (چەمکی کاریکاتۆری)، (چەمکی سفاکتیکرن)، (ئەرکین سفاکتیکرن)، (سفاکتیکرن د زمانیدا)، (کەرەستین سفاکتیکرن)، (پە یێن سفاکتیکرن)، (جۆرین سفاکتیکرن).

پشکا ووی : ئەف پشکەزی ب ناف و نیشانی : (سفاکتیکرن د کاریکاتۆری کوردیدا) یه، کو بەحسی ئەفان بابەتان دکەت : (رەهەندی پراگاتیکی د سفاکتیکرنیدا)، (پراگاتیکی و سفاکتیکرن د کاریکاتۆریدا)، کو ل فیزی ب کارهینانا سفاکتیکرن ب ریکا بوارین زمانین پراگاتیکی (کرده یێن ئاخفتنی، دەرکەفتە، نیشانکار و گرمانه)، هاتیبه بەحس کرن.

پشکا ئیککی : کاریکاتۆر و سفاکتیکرن

1.1 چەمکی کاریکاتۆری

کاریکاتۆر وەک هونەرەکی ئەتیکە و بەلکیش و هەلگری رەهەندین : (پیکەن، سفاکتیکرن، تواخ و رەخنەگرتن و . . . هتد). گەلەک مەبەست و واتا یێن فەشارتی ل پشت خۆ ب جھینلاینه، چونکی ژبلی بەرجەستە بوونا گیانی ترانە و بیکەنن، کاریکاتۆر هونەرە کە خودان پەيام و ئارمانجە، ئەف مەبەست و پەيام و ئارمانجەزی ب ترانە و بیکەنن هاتیبه نەخشاندن و دخوازیت ب پیشەکیه کە خۆش و پری گرتین، کەتواری تال و نەخۆش و پری ئازاری جفاکی ژ هەمی لایەناشە نیشاندەت و هەولا چارەسەرکرنی ژمی ددەت، ژەر هندی کاریکاتۆر د کۆکا خۆدا هونەرە کە خودان رەهەندین جۆراوجۆرە و تیکەلی پرانییا لایەنن ژ یانی دیت، لەورا ژمی کاریکاتۆر ب هەمی کەسان ناھیتە ئافرانن، بەلکو ئەو کەسی ب ئەفی کاری رادیت، پیدفی ب شیان و شارەزاییه کە هونەری و هزری و رەوشەنبیری و . . . هتد هەیه. واتە کەسی کاریکاتۆر فانی خودان رەوشەنبیریە کە ئینسوکلۆیدیایه. کاریکاتۆر ژلانی زارافیقە د بنیاتدا پەیفەکا لاتینیه و یا ژ (care core) هاتیبه وەرگرتن، کو ب واتایا (تەشتەک ژ شیانین خۆ زیدەتر) دگەهینیت، دزمانی ئیتالیدا ب واتایا (بار) و (بارکرن) هاتیبه (هاوژین صلیوه عیسا : 2013 : 70). هونەری کاریکاتۆری هەفەدم ل گەل چاخنی

واتا په کا دیا مه بهست هه به؛ کو هه لگرا په یاما سفکاتیکنیبه و ب هاریکاریا دوروبه ری دهینته زاین.

2. گرایسی هه ولادیه، کو پیناسا چافلیکریا سفکاتیکنی رو هنتر بکت و دپیزیت: "سفکاتیکن گوتنا نشته کیه، لی نیاز تشته کی دیه" (Grice : 1975 : 46). واته گوتنا ئاخفتنه کی ب واتا په کا ب مه بهست؛ ژبو مه رما گه هاندنا نیاز و نیبه ته کا فشارتی و نه په نی، کو نه فه دپته واتا مه بهستا ئاخفتنه کی و په یاما سفکاتیکنی تیدا هه لگرتیه.

3. "نامه نت" سفکاتیکنی پیناسه دکت و دپیزیت: " سفکاتیکن دیارده به کا پراگاتیکیه، ب شیوه به کی کو که لینه ک یا فالا هیه ک د ناقه را ئاخفتندا هاتیه گوتن و واتا مه بهست یا نه فه ئاخفتنی؛ ژلائی ئاخفتنه کیه هیه و هه ر کرده به کا ئاخفتنی؛ کو یا سفکاتیکنی بیت، پیدفی ناکت یا نه راسته وخو بیت، به لکو دقت یا دوو روی بیت" (Amante : 1981 : 77). ئانکو نه و گوتن ب شیوازه کی فیلبازانه و ب ته کنیکه کا هونه ری و ب زانابوون و ژنهان، بهینته دره برین.

4. ب بوجونا نه رستوی: سفکاتیکن به شه که ژ رهوانیزیی، چونکی راسته وخو ب ناقی هه فدزی خو، ده برینی ژ نه وی تشتی دکت (نه حمد قهرنی : 2012 : 28). واته ب ریکا نه وی سفکاتیکنی ب شیوه به کی راسته وخو گازنده و په ختی ژ کیاسی و شاشیان دگرت، کو په نگه د شیاندا نه بیت، ب شیوازه کی دی، نه فه باهتی ئاراسته بکت، چونکی دی کارفه دانین توند هه مه بردا هه بن. د سه رجه می نه فان پیناساندا دگه هینه نه فه نه نجای، کو شیوازی سفکاتیکنی نه گه ر نه دهب بیت، نه فه که رستی نه وی زمانه، و نه گه ر کرده به کا زمانی بیت، نه فه ژلی دوروبه برین زمانی مفای ژ دیار دین نه زمانیزی وهر دگرت، نه گه ر هونه ری کاریکاتیزی بیت، نه فه خودان ناقه رۆکه ک یا سیاسی یا جفاکی یا ثانی یا نابوریه یان. . . هتد، نه گه ر هه لگرا په یامه کا خوشی و شادی و پری بیکه بن بیت، نه فه گه له کجاران کومیدیا به کا ره شه و بریندار که ر و په خنه گرو هه فدزه، نه گه ر تنی ب شیوازه کی سه رزاری و ساده بهینته نه نجامدان، نه فه د رۆژا نه فرۆکه دا چه ندین دام و ده زگه ه و پینانگه ه و ته کنولۆژیا سه رده می ب خو فیه مژولیکرینه، له ورا سفکاتیکنی کریار یا شیوازی و پروسیسه کا په یوه نیداره ب گه له ک زانست و باه تین ژیا نا مرو فایه تیبه، و زما هانه ک د ناف زمانی و نه دهناسه ک د ناقا نه دیدا و فیه له سوفه ک د ناقا فه لسه فیدا و ته کنیکاره ک د ناقا زانست و ته کنیکا سه رده میدا و ده روناسه ک د ناقا

نه گه ر پیندا چوونه کا کورت د فرههنگ و که لتوور و به ره مین نه دهبیانین کوردیدا بکه بن، دی بینین کو، ژبو چه مکی سفکاتیکنی چه ندین په یف و زاراقین جورا و جۆر هاتینه بکارهینان، له ورا فرهه نامه پی بهینته دان، چونکی تا نوکه شیسرو و زما هان و توره فان و ره وشه بنبرین کورد، زارافه کی نیکگرتی و فره می کو هه مه بری زاراقی (نایرونی) بی جیهانی بیت، بکاره هینیه، به لکو هه ر نیکی ل دو یف ده فیه و تیگه هشتنا خو زارافه ک بکارهینیه، لی ژبه رکو د پرانییا فه کولینین زمانین کوردیدا سفکاتیکنی بکارهینیه، هه روه سا ب شیوه کی سه رکی و به ره لاف و گشتگیر سفکاتیکنی وه کو چه مکه ک د زمانی کوردیدا تا راده به کی باش هه می خو گرتیه و ژ چه مک و زاراقین دی گشتگیرتر و هه مه لایه نتره، ژبه رهندي د نه فه فی فه کولینیدا هه مان په یف وه کی زاراقی سه رکی هاتیه بکارهینان. په یفا (iron) یا ژ ده سته واژه یا یونانییا (Eironeia) هاتیه وهرگرتن، کو واتا یا (نه زانینا چیکری و ژ قه سستا و سه رفه بی) دگه هینیت و د لاتینیدا زاراقی (ironia) و د ئینگلیزینیدا زاراقی (self-deprecator) هاتینه بکارهینان (حسین ئوسان نه دوره جان : 2007 : 53). نه فه په یفا یونانی ژبو وه سفکرنا شیوازی ئاخفتنا کاراکته ره کی کوه میدی دیرینی یونانی بکاردهات، کو ناقی نه وی (Eiron) بوویه و خودان که سایه تیبه کا لاواز و بی شیان و چه پهل و فیلباز بوویه، ژبه رهندي نه فه زارافه بی گوزارشت ل هه می هه لویست و حاله تین وه کی ره فتار و ئاخفتنن نه وی که سی دکر، لی د نهادا ئایرونی زارافه به کی په خنه یه و ل نه دهبیانین زوره یا ملله تان و ب تابه تی رۆژئا فای، یا بوویه ره وته کا دیار و ل قابه کی هونه ریدا هاتیه داریزین بۆ نمونه : د فرههنگا زاراقین نه دهبینن ئینگلیزیدا ب (irony) و فره نسبی ب (ironie) و ب عه ره بی هنده کجاران (المفارقة) و هنده کجارازی (السخریه) هاتینه بکارهینان (نه حمد قهرنی : 2012 : 21-22).

سه باره پیناسه یا سفکاتیکنی زانایان ب چه ند شیوه به کان پیناسه کریه. وه کو :

1. "فاوله ر" سفکاتیکنی پیناسه دکت و دپیزیت: " سفکاتیکنی نه و شیوازی ده برینیبه، کو گریمانا هه بوونا دوو گوهداران دکت، ب شیوه به کی، کو لایه تی نیکی بی گوهدار، گوهداریا نه وی ده برینی دکت؛ لی د مه به سستا نه ویدا ناگه هیت و لایه تی دووی پتر ژ نه وی یا هاتیه گوتن؛ تی دگه هیت، هه ر ژبه رهندي دووانه بیوونا واتای و تیگه هشتنه کا نامۆ دروستدیت" (Fowler : 1965 : 306). واته که سی سفکاتیکنی دقت؛ که سی سفکاتیکنی ب خایینیت ب گوتنا ئاخفتنه کی، کو د واتا یا خو یا ژ سه رفه و ئاشکه رادا یا ئاسایه؛ لی دپشت نه فه دره برین و واتایدا؛

خواری، واته ههلسهنگاندنهکا نهباش؛ ب شیوهیهکی نهراستهوخو پی هاتیهکرن (Sigar and Taha : 2012 : 802). واته ئاخفتنهکا باش ب مهبهستا ههلسهنگاندنهکا نهباش هاتیه ناراستهکرن.

5. ئهركی ههلسهنگاندنا باش : ئهف ئهركه بهرؤفازی ئهركی ههسهنگاندنا نهباشه، چونکی ل فیزی ئاخفتنهکهری دفت، پهسنا کهسهکی ب شیوهیهکی نهراستهوخو بکته، ئهفجا ئاخفتنهکهر ب ریکا دهبرینین نهرتی و نهباش پهسن و مهدها ئهوی کهسی دکته (Sigar and Taha : 2012 : 803). واته پهسناکه مژدار و نهدياره لهورا گهلهکجاران گوهدار تیناگههیت؛ کا ئهفه پهسنا یان رهخنهیه.

6. ئهركی یاریکری : کو گریدای کهین و زیرهکی و شیانهکا باش یا ب کارهینانا زمانیه، کو ب بوجونا هندهک ژ فهکولهرا ئهف ئهركه پتر شیانین ئاخفتنهکهری بلند نیشاندهت، چونکی ل دهمی سفکاتیکی شیانین باش ههنه و کا چهوا ب فیت وهسا یاریان ب کهرهستین زمانی دکته و ب مهبهستا سفکاتیکی ب کاردهینیت و بارا پتر ئهركهکی خوشی و دم ب سهبرینیه (Gibbs : 2007 : 297).

7. ئهركی دوژمنداری : ل فیزی سفکاتیکی ب دهبرینهکا نهبرینیا راستهوخو دهینته ناراستهکرن و ژ چارچوپی خوین رهخنهیی و ئافاکهر دچپته دهری و ئهركهکی هیزشبهرا نه دگریته بهر و ب ئهفی چهندیژی ئاخفتنهکهر کهلا خو درپژی و گوهداری رهزیل و شهرمزار دکته (Sigar and Taha : 2012 : 803).

8. ئهركی رهخنهگرتنی : گهلهکجاران کهسهکی یان کومهکا کهسان یان جفاکی ب گشتی رهخنه ژ کهسهکی یان کومهکا کهسان یان دیاردهیهکی یان تشتهکی ههیه، ئهفجا ژبو ناراستهکرنه ئهفی رهخنه و گله و گازندهیان ژ ئهوی کهسی یان کهسان یان دیاردهیان؛ شیوازی سفکاتیکی ب کاردهین، ئهفجا چ ب شیوهیهکی راستهوخو یان نهراستهوخو بیت، ب تابهتی ئهف ئهركی سفکاتیکی پتر د کاریکاتیکیا رهنهگهدهت ل دهمی کاریکاتورقان رهخنه ژ کهسایهتییهکی نهباش یان بهریرهکی گهندهل یان دیاردهیهکا نهباش د ناف جفاکیا یان. . . هتد، دگریت، ئهفجا دی ب وینهیهکی کاریکاتیکی سفکاتیکی رهخنا خو ناراستهکته، واته ب شیوهیهکی گشتی ئهف رهخنهیه ههمی بوارین سیاسی و ئابوری و جفاکی و ساخهیی و فیرکاری . . . هتد فهدگریت.

9. ئهركی کوترۆلکرنا ههست و سوزان یان ئهركی دهروونی : ل دهمی ئاخفتنهکهر ههست ب هندی دکته، کو هندهکین دی دفتن سفکاتیکی ب ئهوی بکن، ل

دهروناسییندا و جفاکنا و سیاسهتهدارو. . . هتد ههمی دکارن و ههريک د بیاف و بابهتی خوذا باسی کاریگهریا سفکاتیکی بکن.

3.1 ئهركین سفکاتیکی

ئهگه پیداجوونهکا کورت د ژیدهر و بیروبوچوونین زانیان؛ سهبارت ئهركین سفکاتیکی بکن، دی بینین، کو گهلهک ئهرك ژبو سفکاتیکی هاتینه دهستینانکرن، کو د شیاندایه د چهندن خالاندا کومبکهین، ههروکی ل خواری هاتینه دیارکرن :

1. ئهركی جفاکی : ئهف ئهركه پتر گریدای سفکاتیکی زارهکیه (Gibbs : 2007 : 297). و د ناف تهخین جوداجوداین جفاکیا رهنهگهدهت و گهلهک ئهركین جفاکیین جوراوجور وهکی : خوشی و کهین و دم ب سهبرین و شکاندنا بهرامبهر و خورتکرنا پهپوهندیان و دلمان و . . . هتد، جیههچیدکته.

2. ئهركی نهرتی : سفکاتیکی گهلهکجاران ئهركهکی نهرتی دینیت، چونکی شیوازی سفکاتیکی ب هندهک ژ خهلی ئهركهکی نهرتی ههیه و سفکاتیکی ب شیوهیهکی وهسا ب کاردهین، کو د خزمهتا ئهواندا بیت، ههروکی ب پتر جهختکرن و چهساندا تشتهکی یان کارهکی یان فرمانهکی یازی د هندهکجاراندا، بو گههاندنا هویرکارین ههلوستهکی دهینته بکارهینان، ههروهسا د هندهک جفاکاندا سفکاتیکی رۆلهکی گرنگ ژبو چهساندا شیانین پهپوهندیکی د نافهرا ههفال و ههفکار و ههفپیشه و ب ههمان شیوه د ناف زانکویاندا ژی ئهركهکی چالاک دگریت (Hutcheen : 1992 : 222).

3. ئهركی نهرتی : هندهکجاران سفکاتیکی ئهركهکی نهرتی دینیت، ب تابهتی ل دهمی بو مهبهستهکا نهديار و نهگرنگ و بی کهلک و بی مفا دهینته بکارهینان و جزهکی مژداری و نهروهنی و ل ئیک نهگههشتتی تیدا دروستدیت و دینته ئهگهری تیکچوونا پهپوهندیان و ژیکهفتهتیانی (Sigar and Taha : 2012 : 802).

4. ئهركی ههلسهنگاندنا نهباش : ل فیزی ئاخفتنهکهری دفت رهخنه ژ بهرامبهری بگریت و ئهوی ب کهسهکی نهباش ب ههلسهنگینیت، ئهفجا دی راپیت ب ناراستهکرنه پهسن و مهدهکرنهکا زیده، بو ئهوی کهسی، واته زیدهرۆیی د پهسنا ئهویدا دکته، ب ئهفی چهندیژی ئهوی کهسی کیمدکته و بهاین ئهوی دهینته

تئورين ئەدەبى و وانەبەن رەوانىزىيەدا؛ سەكەتايىكىن بابەتەكى فەلسەفى بوو و تەنەنەت پەيڤا (Eironeia) د كۆمارا ئەفلاتونىدا ھاتىبە، لى سەرەراى ھىندىزى دى بىنن، كو سەكەتايىكىن ب ئەفى شىوازى ھاتىبە دەستىشانكرن و دياركرن، كو ب شىوئەبەكى فېلبازانە زمانى ب كاردھىنىت و يارىان بىدكەت، ھەر وەكى د ناھەرۆك و كاكلكا واتاينى(واتايا فەرھەنگى و راستەوخۆ) يان ھەفدزا ئەوى(واتايا دەوروبەر و نەراستەوخۆ)دا دياردېت (<http://www.betna> . . .). واتە سەكەتايىكىن زمانى ب شىوئەبەكى ئەنتىكە و بالكىش ب كاردھىنىت، ب شىوئەبەكى، كو كەرەستىن ناڤا زمانى ھەسا ب كاردھىنىت، كو د واتايا خۆ يا سەردا، ئانكو د رۆخسارى و فەرھەنگىدا واتايەك ھەبە، لى دەھمان دەمدا ھەلگرا واتايەكا دىبا ھەفدزە، كو پەياما سەكەتايىكىن تىدا ھاتىبە ھەلگرتن و ل قىزى گوھدار ب ھارىكارىيا دەوروبەر و ئامازە و نىشانان ل ئەفى مەبەستى دگەھىت. ب بۆچونا كلاسيكىيان سەكەتايىكىن شىوازەكى تايەت ب كارھىنانا زمانىبە، كو تىدا ئەوا دەھىتە گوتن بۆ گەھاندانا ئەوتىبە، ئەوا نەھاتىبە گوتن(Attardo : 1996 : 1). و ئەفەبە واتايا ئاخفتنا ئاخفتنكەرى د سەكەتايىكىن، واتە فەگوھاستن يان گەھاندانا بەرۆفازىيا ئەوى ئاخفتنىبە يا ھاتىبە گوتن؛ بۆ نمونە : (ئەگەر ھندەك ھەڤال بىكفە چنە دەرەكەفتنەكى يان بىاسەكى و باران ل ئەوان بىارىت) و ئىك ژ ھەڤالان بىزىت " ھەى پا رۆژەكا خۆش و جوانە ژ بۆ دەرەكەفتن و بىاسى!" ئەفجا ئەف گوتنە د دەمەكىدا بىت، كو بارىنا ئەفى بارانى بىاسا ئەوان تىكدادىت و لەشى ئەوان تەر و شل كرېت، ئەفە مەبەستا ئەفى گوتنى دى وەكى ترانە و سەكەتايىكىن بىت بۆ ھەڤالزىن ئەوى، كو نەشايەنە رۆژەكا گونجاي بۆ دەرەكەفتنى ھەلبۇزىن، واتە ئەفى گوتنى واتايەكا بەرۆفازى و نەراستەوخۆ ھەبە. سەبارەت شىوازى سەكەتايىكىن و ل دويڤ بۆچونا گرايسى، ژ بۆ ھندى، كو نىازا سەكەتايىكىن بەيتە گەھاندان، دڤىت ئاخفتنكەر ب شىوئەبەكى ئاشكەرا بنەماين راستگويى بشكىنىت و پەيرەو نەكەت و ل سەر گوھدارىبە، كو دڤىت چارەسەرى و دويڤچوونا واتايا مەبەستدار يا ئاخفتنكەرى، ب رېكا دارشتىن بەرۆفازىن گوتنى بكت(Grice : 1975 : 3). واتە گوھدارى پەياما سەكەتايىكىن ب رېكا پەيڤىن ھەڤواتا و گوتنىن بەرۆفازى و لاوەكى، واتە دەوروبەرى زمانى، ھەرەسا يى نەزمانىبى، دىت ل مەبەست و واتايا ئاخفتنكەرى بگەھىت. (ئاتاردۆ - Attardo) دىزىت : " سەكەتايىكىن گونجاندانا دەقى تىكدەت، ل سەر ئىك يان پتر ژ ياساين گرايسى"(Attardo : 1996 : 87). واتە سەكەتايىكىن ئەو بنەماين ھەڤكارىبى، كو

ئەوى دەمى ب رېكا سەكەتايىكىن ھەسا خۆ نىشانبەت، كو ھەست و سۆزىن ئەوى تىكەنەچووبە و د كۆتۆلكرىبە(803 : 2012 : Sigar , and Taha). ھەرەسا گەلەكجاران كەسايەتتەبەك ژبۆ سەپاندانا بۆچوونا خۆ بەرامبەر ھندەكىن دى و كۆتۆلكرنا ھەست و سوزان و خۆ مەزىكرن سەكەتايىكىن ب كاردھىن(Dew etal 347 : 1995). واتە ل قىزى پتر ئەركەكى دەروونى دىنىت و ژ ئەنجامى ھەلچوون و ھەلسوكەفت و ھەست و سوزىن تاكەكەسىبە.

10. ئەركى خۆشى و كەنىت : ئەفەزى ئىكە ژ ئەركىن سەكەتايىكىن، كو ب تى ئارمانج و مەبەستا ئەوى دروستكرنا سەڤايەكى خۆش و پرى گرېزبە د ناڤ جڤايدا و ل دويڤ تەخىن جڤاى گوھرىن ب سەردا دەھىت. ھەزى ئامازە بىكرنىبە، كو دىشيانانە ھەتا چەندىن ئەركىن جۆراوچۆرىن دى ژبۆ سەكەتايىكىن ب ھىنە دەستىشانكرن، ھەرەسا ب ھەمان شىوئە دىشياندايە، كو ئەوان ھەمى ئەركان ل ژىر ناڤى ئەركىن ئەرتى و ئەركىن نەرىنىن سەكەتايىكىن كۆم بگەين و ئەفەزى ھەمى دىسا چنە ژىر ئەركى جڤاى سەكەتايىكىن، چونكى سەكەتايىكىن ب خۆ شىوازەكى تايەت پەيوئەندىكرنا جڤاىبە؛ ئەفجا چ ب شىوازەكى ئەرتى يان نەرتى ب ھىتە ب كارھىنان، بۆ نمونە ئەفە ھندەك ژ شىوازىن ئەرىنىن ب كارھىنانا سەكەتايىكىن د ناڤ جڤايدا؛ ئەوژى بۆ مەبەستىن : (خۆشى و شادى و خۆ ژ بىرفەكرن و ترانە و يارى و كەنن و موكرنا پەيوئەندىيان و ئىكودوو نىاسىن و قىان و تىكەلى و جەختكرن ل سەر ھندەك بابەتان و گەھاندانا چەندىن بابەت و پەيامىن جۆراوچۆر و خۆفەدزىن و فەشارتا كىياسىيان و ماف خواستن و ئاگەھداركرن ژ شاشىيان و پەخنەگرتن و راستەكرن و . . . ھتد). ھەرەسا ژ ئەركىن نەرىنىن سەكەتايىكىن د ناڤ جڤايدا؛ دىشىن ئامازى ب ئەوان مەبەستىن نەرتى و نەباش بدەين، كو سەكەتايىكىن ئەنجامدەت، وەكى : (شكاندن و كىمكرن و ھەتكرن و رەزىلكرن و خاپاندن و سەككرن و تىكدانا پەيوئەندىيان و نەڤىان و شەر و ئالوزى و ناوزراندن و جوين و بى رىزى و بى شەرى و . . . ھتد). كەواتە سەكەتايىكىن چەندىن ئەركىن جۆراوچۆر و ل دويڤ مەبەست و ب كارھىنانى ئەنجامدەت و وەكى ئامراز و ئالافەكى بېز و كارىگەرە، دەستى ئاخفتنكەرىدا و ئەفجا يان ب شىوازەكى ئەرتى يانزى نەرتى ب كاردھىنىت.

1.1 سەكەتايىكىن د زمانىدا

ئەگەر تەماشەى شىوازى سەكەتايىكىن بگەين، دى بىنن؛ بەرى كو بەيتە د ناڤ

نهمه دین عبداللہ (2008 : 56). کہواته ل دویف نهفنی شروفه کرن و ب کارهینانا زمانی، شیوازی سفاکتیکرنی دچیته ژیر ب کارهینانا هونه ریا زمانی، چونکی ژبو دارشتنا سفاکتیکرنی کهسی سفاکتیکره ب شیوازه کنی هونه ری و شاره زابوون و ته کنیکه کا تایهت، کهرستین زمانی ب کارهینیت و یاریان ب دنگ و په یف و رسته یان دکهت و جزره واتا په کنی دتافرینیت، کو یا جودایه ژ واتا یا ناسایا ناخفتنه کا روظانه. زمانی سفاکتیکرنی، زمانه کنی نویووی و هلوپسته کنی دهروونی و مینسکی و رهوشه نیبری پی دیارکریه و سفاکتیکرنی هاتیه نیاسین، کو گوتنه کا ستراتیژیا ره خه نییا سفاکتیکریه و دکه تواریدا دهربرینه ژ هلوپسته کنی دوزمنکارانه، لی ب شیوه په کنی نه راسته خو و ب خاپاندنا چاقدیران و ب شیوه په ک ژ شیوه بین رهوانیژی پی وهکی خواستی و دووانه نییا واتا پی دهینته نه نجامدان (سیزا قاسم : 2006 : 106). ههروسا دقیت ناماژینی ب نهفنی چندی بدین، کا چهوا دوو جوړین په یوه ندیکرنی (زمانی و نه زمانی) هه نه، ب هه مان شیوه، سفاکتیکرنی ب ریکا په یوه ندین زمانی و نه زمانی دهینته نه نجامدان، واته مفای ژ ثالاقین زمانی و نه زمانی دینیت، نه فجا د په یوه ندیکرنی زمانیدا ب ریکا کهرستین نا فا زمانی، چ ب شیوه پی زاړه کی یان شیس، کو ریزمانا زمانی بریاری ل سهر ددهت دهینته نه نجامدان و په یوه ندیکرنی نه زمانی ب ریکا زمانی ناماژینی و نه ندامین له شی، کو لایه ندین دهروونی و له شی (جهسته) بریاری ل سهر ددهن، دهینته نه نجامدان (شنه نه یوه کر نه محمد : 2008 : 21). هه ژ بهر هندیتی سفاکتیکرنی د نا فا ناستین شروفه کرنا زمانیدا، دچیته ژیر ناستی کارکرنا پراگاتیکیته، چونکی ب ریکا هه دوو ثالاقین زمانی و نه زمانی دهینته نافراندن.

ژبو زانین و تیگه هشتن و فه کرنا په یام و نامه یا سفاکتیکرنی، دقیت گوهدار یان

خوانده فانی سی شیان هه بن (<http://www.betna> . . .) :

1. شیانا زمانی : وهکی زانین و شاره زایا نهوی زمانی و لی تیگه هشتن و ب کارهینان و په یوه ندیکرنی و . . . هند.

2. شیانا رهوانیژی پی : واته ییزانین ل سهر پیشه رین نه ده پی و رهوانیژی پی و یاساین گوتاری هه بن.

3. شیانا ئایدیولوژی : واته زانینا رهوشت و تبتال و بیرواوه و بها و سیسته مین هیایان، کو وه ل گوهدار یان خوانده فانی دکهن پتر نیزیکی که تواری بیت و نارمانج و مه بهست و ئایدیولوژی ناخفتنه کهری یان شیسهری بزانت، کا چهوا سفاکتیپی ب نهوان تشنان دکهت، کو دگه لانا ناگوئیبت.

گرایسی دیارکریه و پشتگو هفه دهافیزیت و پیگیر نایت و کا چهوا بقیت وهسا کهرستین نا فا زمانی ب کارهینیت، بو مه بهست و نارمانجه کا دیارکری، کو د نا ف سفاکتیکرنی دا رهنگه ددهت، هه سه بهارت نهفنی چندی (براون - Brown) و (لیفسون - Levinson) دپژن : " نهفه راستیه کا نه گوره و یا گونجایه ل گه ل بوچوونا ناخفتنه کهری، کو سفاکتیکرنی بهروفازی نهویه یا دهینته گوتن، ژ بهرکو کهسی سفاکتیکره پشکداریه کا راسته قینه د نهفنی ناخفتن و دانوستانیدا ناکهت" (Brown and Levinson : 1978 : 26). پرسیار ل سهر سفاکتیکرنی د زمانیدا نهفه یه، نه ری بوچی ناخفتنه کهر نهوی دپژن یا مه بهستا نهوان نهو نه بیت؟ واته بوچی تشته کی دپژن و مه بهستا نهوان تشته کی دیه؟ و نه ری بوچی مه بهستا خو ب هژماره کا په یان دهرنارن؟ ل دویف تیورا په یوه ندیکرنی (Relevance Theory) ناخفتنه کهر سفاکتیکرنی ژبو دهرزابوون ژ هلوپستی تیچوون و هه لوه شیان ب کارهین، لهورا ناخفتنه کهر دی لاسایا بوچوون یان هزره کنی کهن، داکو خو ژ هزا پیشنیارکری و بیرهاتی و گرمانه بین نهوی دویر بکن و نهو تیورین، کو واتا دهقا و دهقا سفاکتیکرنی ب واتا په ک دروستکری دهرمیرن، نه فجا ژ لایه نی چاره سه رکن و چاکسازیا نیازا سفاکتیکرنی، پشکداری و روه کنی تایهت د دهربرین دووانه ییدا دینیت (Giora : 1998 : 9). ل فیژی مژداری و نهروهنیه که د نا فها سفاکتیکرنی و نیشانه بین سفاکتیکرنی هه یه، هنده ک دپژن، سفاکتیکرنی نهفه یه، کو نیشانه بین سفاکتیکرنی تیدا نه بن، پیدفی ناکهت، ب سفاکتیکرنی بهینته هژمارتن (Sigar and Taha : 2012 : 6). (مؤک - Muecke) دپژیت : " د شیاندا نینه، نیشانه بین سفاکتیکرنی بهینته پیناسه کرن، ل سهر نهوی بنه مای، کو جه ختیپی ل سفاکتیکرنی دکهن و سفاکتیکرنی دهینته زانین د چارچوفه پی مه بهستا گه هاندیدا و گه هاندانا نهویزی دهینته زانین، نهوژی ل دهمی ناخفتنه کهر پیگه هه کنی گونجای و ل بار بو گوهداری دروستدکتهت، داکو بشیت شروفه کرنه کا دروست بو په یاما نهوی بکهت" (Muecke : 1978 : 365). زمانی دوو ب کارهینانین جوداین هه بن، یا نیکی ب کارهینانا نامیری، ل فیژی بنیاتی دهگی ب تنی نامیره که بو گه هاندانا واتا پی و ناشرکرایا واتا پی و گه هاندانا نهوی بهرترین هونه ره د نهفنی ب کارهینانیدا، لی یا دووی بکارهینانا هونه ریه، ل فیژی یاریا زمانی دهسپندکتهت و زمان دشیت یاریان ب دنگ و واتا پی بکهت (عبدولسه لام

1. 5 کهرەستین سڤکاتیکنی

بەرز و بلنڊە، ب رەنگەکی وەسا، کۆ شنیووزین کارا و چالاک بۆ ئاخشنتکەری درەخسینت و بەردەستدکەت، بۆ ب دەستشەهینانا دوماهیەکە پەیوەندیدار، کۆ هەتککرن و سڤکاتیکنی ب خۆفە دگریت و هەر ژەر هندیژی پینکەنین یا دگەلدا هەی (" (Kreuz et al : 1991 : 161) واتە ژەرھندی سڤکاتیکنی رەگەزێ کەنینی ب خۆفە گرتیە، داکو زۆرتین سڤکاتیکن و شکاندن و کیمکرنا بەرامبەری پێی بێتە ئەنجامدان، هەر وەکی هاتیە دیارکرن، سڤکاتیکن ل دویف ئەوی ئارمانج و مەبەست و پەياما هەی، پلە و ریزەپین جوداجودا هەلدگریت، هەر وەکی ل خواری هەندەک ژ پلەپین سڤکاتیکنی هاتیە نیشاناندن :

1. 6. 1 جوین

جۆین کۆ د زمانی کوردیدا ب چەند نافەکن دژی هاتیە بکارهینان وەکی (جینیو، خەبەر، داشۆرین، هەجۆ. . .)، مەبەست ژێ (تەکنیکەکا هیزشەرن و سڤکاتیکن توندوتیژە، ئاراستە یان کۆمەل یان دەستەپەکی دەیتەکرن و ترانەکا توندوتیژ ب کەسایەتیەکی یان کۆمەکی و هەروەسا ب نیاز و رەفتارین ئەوان دەیتەکرن) (جەبار ئەحمەد حسین : 2012 : 58). هەروەسا (فرۆید) جۆینان ب نوکنەپەکا هیزشەرانە ناف دەت، چونکی هیزشکر و بەرەفانیکن د هەمان دەمدا بێ شەری و هەتکەریە (شاخەوان مەلا محەمەد : 2014 : 73). هەروەسا ب بۆچوونا (عەبدولواحید موشیر دزەبی) جۆینان یا د سنووری گۆتین بێژدا و نافەری دبیژیت "جۆینان پەکیکە لەو گۆتانیە کەسی دەسەلاتدار بەرامبەر بەکەسی بیدەسەلات ئەنجای دەدات و بە ئامادەبوونی کەسەکە دەگۆتیت، جۆینەکانیش خۆی و خانەوادە و تیرەکە دەگرتەو و بە گۆرە پلە هەلچوونی خاوەن دەسەلات دەگۆریت. وەک : نامەردی حیز لە کۆی بووی" (عبدالواحد مشیر محمود : 2009 : 16). کەواتە ژبلی هندی، کۆ جۆین ب ئیک ژ پلەپین سڤکاتیکنی دەیتە هژمارتن، د نانا خۆژیدا جۆینان پلە هەنە و هەمی دەمان وەک ئیک نینە، چونکی دەرووبەر و دەم و جە و پلە و پلەیا جفاکی و پەیوەندی و نزیکی د دویریا د نافەرا ئاخشنتکەر و گوهداریدا بریاری ل سەر چەوانیا ئەنجامدان یان نەدانا جۆینان ددەن. جۆینان ژلانی کۆمەلگەهیشە دیاردەپەکا نەپەسەندە، بێزیریەکە ئاخشنتکەر بەرامبەر گوهداری ئەنجامدەت، د دەمەکیدا ئاخشنتکەر جۆینان ددەت، کۆ د رەوشەکا دەروونیا نە ئاساییدایە، ئەفجا ب هەر ئەگەرەکی هەیت، هەرچەندە جۆینان پتر ژلانی زەلاماشە دەیتە بکارهینان (محمد معروف فتاح : 1990 : 104). لئ ب

بیردۆزین نوی بارا پتر بیکولکریە، کۆ سڤکاتیکنی ژ ئەوی دەستشانیکنرنا لاسایا رەوانیژی دویر بیخن، ل قیری پراگاتیکی ب باشتین چارەسەری بۆ سڤکاتیکنی دیاربوویە و ئەفەبی چونکی سڤکاتیکن د هەبوونا خۆدا و ب هەر شیوەپەکی هەیت دیاردەپەکا زمانیە و واتانی د دەرووبەر و د کارلیکنیدا پینکەنیت (: Lapp 135 : 1992). ب بۆچوونا گرایسی سڤکاتیکن ترانەپیکرەکا ژ رادە دەکەفتیە و ب ئەفی شیوەبی واتایا مەبەست ب ریکا پشەرین زمانی پینکیشدکەت (: Grice 312 : 1975). لەورا واتایا مەبەستا سڤکاتیکنی ب ریکا کهرەستین زمانی دەیتە گەهاندن، کەواتە کهرەستین نانا زمانی دینە کهرەستین سڤکاتیکنی و بیکومان ل دەمی بەحسێ کهرەستین سڤکاتیکنی دەیتە کرن، مەبەست پێی کهرەستین نانا زمانیە، کۆ ئەوژی (پەیف و رستە)نە، چونکی ئەف هەر دوو کهرەستە د نانا زمانیدا، ب یەکەپین واتادار دەینە هژماردن و شیوایی سڤکاتیکنی پیدفی ب ئەفان جۆری کەرەستان هەپە، کۆ بشین واتانی فەگۆهیزن، داکو مەبەستا سڤکاتیکنی پێی بێتە گەهاندن. کەواتە د ناف یەکەپین زمانیدا، سڤکاتیکن پەنایی دەتە بەر پەیف و رستیان و ئەوانان وەکی دوو ئالاف و کەرەستەپین کاریگەر و بێژ، بۆ ئاراستەکرن و گەهاندنا پەياما سڤکاتیکنی ب کار دەیتە.

1. 6 پلەپین سڤکاتیکنی

بیکومان سڤکاتیکن شنیوژەکە، کۆ ل هەمی دەم و جە و دەرووبەرەکی وەکی ئیک نینە، بەلکو گۆهورین ب سەردا دەیت، ئانکو سڤکاتیکن شنیوژەکە پلەپین خۆ هەنە، ل دویف ئەوی دەرووبەر و بارودۆخی تیدا ب کارهاتی پلەپین خۆ وەرگریت و رەچاف و تیبنیا هەر نشتەکی دکەت، واتە دقیت کەسی سڤکاتیکنەر خودان هەستەکی سڤکاتیکنی بیت و بێ هەستیاریت و هەست ب هەبوون و فەدیتنا ریکین سڤکاتیکنی بکەت؛ ژبۆ ئەنجامدانا هەلوپستان، کۆ ئەف هەلوپستەژی خودان رەهەندی جۆراوجۆرن، هەروەسا سڤکاتیکن ب هەر هەلوپستەکی د شیانداپە ب چەندین شیوەیان بێتە ئەنجامدان، هەروەکی (برنارد شو) دبیژیت : " هەر ئیک بۆچوون یا سڤکاتیکنی ژبۆ چاقدیری د شیانداپە ب چەندین بۆچوونین دی، د چارچۆفەین ئیک هزریدا؛ بێتە ئەنجامدان" (مایکل هانشت هانسون : 2010 : 40). واتە د شیانداپە سڤکاتیکن ب چەندین شیوای و پلەپین جیاواز بێتە ئەنجامدان. هەروەسا (کروز ئیتال : Kreuz et al) دبیژیت : "سڤکاتیکن شنیوژەکی

شيوه يه کي گشتي سنيله و زاروک پتر ژ که سنين مهن و ب ته مهن جوئنان ددهن، پتر په يقين تابو و قه دهه گري ب کار دهين (تزيار ندريس نه مين : 2012 : 62، 63).

بؤ نمونه ته گهر جوئنا که سه کي مهن يان ب ته مهن ب ئه في شيوه يي بيت (بي معريفه ت!)، رهنکه د بهرام بهردا سنيله يان زاروک بيزيت : (گهواد کورئ گه وادي)، هه زئ ناماژه پيدانيه، کو هنده که ته گهر ل پشت ئه في چهندي هه نه، کو زاروک يي دهف پيس نانکو زمانهش و خه بهر بيزيت، وهکي : (زوي توره بوون و کهرگرتن و ترانه وتانه ل يئن دي دان و تولفه کرن و ته په سه رکرن و نه ناراميا دهرووني و بهر لايي و په روه ده يه کا خراب و گرنگي نه دان و . . . هتد) (محمد صالح پندروني : 2013 : 100). که واته جوئنان ئيکه ژ به يئن شيوه يي سفکات يکرن و ته وه که سي ب ئه في رهفتاري رادبيت د ناخي خودا يي گه هشتيه به يه کا توندا هه لچوون و توره بووني و ئيدي نه شيت کونترولا هه ستين خو بکته و د ئه فان ده مين هوسادا جوئنان ئيکه ژ کار يه گه ترين ئه وان چه کين تولفه کرن و سفکات يکرن د ده ستئ بکه ريدا "چونکه ناماخي سه ره کي داشورين، شکانده وه و سوکايه تي پيکرندي که سايه تيه کي ديار يکراوه" (جهار نه محمد حسين : 2012 : 62). ئه فجا پشتي ئه فان جوئنان ناراسته ي لايه ني بهر کار و بهر نارمانجي که فتی دکته، ب شيوه يه کي ئوتوماتيکي ته و گرز بوونا ماسؤلکه يان، کو ژ نه نجامي گه رمبوونا هه ست و هه لچوونان چينووي، هيدى هيدى خافدينه فه، هه ر وهکي ده يتته گوتن (که لا دلي خو ريشت)، ئه فه ب نايه تي د ده مي جوئندانين نه راسته خودا، بؤ نمونه : ل ده مي شو فيره که بهرام بهرئ ئيکي دي ل ده مي هاروتنا ترؤمبيلني، سه ري چيه کي دکته، يان چيته د سايدئ ئه ويدا، ئه فجا زور جارن ديبين، کو ئه ف شو فيره جوئنان دده نه ئيکودوو، لي هه ر ئيک ژ ئه فان يي د ترؤمبيل خودا و ئاگه ژ جوئنين ته وي دي نينه، لي ته گهر ئه ف جوئندانه ب شيوه يه کي راسته وخو بن، واته ب ئاماده بوونا هه ر دوو لايه نان، کو ته وزي ناراسته که ري جوئنان و گوهدارن، ئه فه ل ته وي ده مي کارقه دانين توند رويددن، هه تا دگه هيته په ل و ئاستئ هيرشبرن و شه رکرن. ههروه سا دقبت ناماژه ب هنديزي به يتته دان، کو گه له کجاران هنده که سه هه فالين ئيکن و ل گه ل ئيک بسته نه و شاره زاي سروسشي ئيکن، دي بيبين، کو جوئنان ديبزه ئيکودوو و رهنکه هه فالني ته وي بي جوئنه که هه فشيوه به رسقا ته وي بده ت، لي چ کارقه دانين وهکي دلمان و هيرشبرن و شه ر چينايين و پتر وهکي ترانه و ييکه نين و جو ره خو شيه کي ب خو زي ديبين، هه ر وه کو به يتته گوتن : (ها سه يي پيس)، (قونده ره چ دکه ي؟)،

(سه ي باب وه ره). . . هتد. لي هه ر چه و ا بيت، جوئندان کريار يان رهفتاره کا نه په سنده و ژ لايي جفاک و نايين و رهوشتيقه هاتيه قه دهه کرن.

1.6.2 نافرکري تکر (ناوزراندن)

ناف وهک ئيک ژ پشکين بيشهنگ و سه ره کي يئ ناخفتني، هه ر د که فتدا خودان ره هه نده کي ناييني و فه لسه في و مرؤفايه تي و جفاکي و . . . بوويه، د ناييندا گرنگيه کا ناييه ت ب نافي هاتيه دان، ب ناييه ت ته گهر ته ماشه ي ناييني ئيسلامئ بکه ين، دي بيبين، کو هه ر ل گه ل نافراندنا باي مرؤفايه تيه يي چه زره تي "ئادهم" (سلاف ل سه ر بن)، خودايي مهن ته و فيري هه مي نافان کريه، ناف د ناييندا وهکي ئيک ژ پيدفيين ژيانا مرؤفايه تيه يي هاتيه هه زماردن و ب چافه کي پيرو ز ته ماشه کريه و ريک نه هاتيه دان، کو ناف به يتنه کري تکر و ناف و ناسنافين نه ژ هه زي و کرپت ل سه ر چ که سان به يتنه دانان و يئ به يتنه گزي کرن، هه ر وهکي د قورثانا پيرو زدا هاتي : [ولا تنابروا بالألقاب بئس الاسم الفسوق بغد الإمان] (القرآن الکریم : الحجات : 11). واته " ئيکودوو له که دار نه که ن و ب ناف و نه فلنا فیت کریت گازی ئيکودوو نه که ن " (إساعيل سگيري : 2008 : 516). د فه لسه في زي دا دي بيبين، کو ده مي بؤ جارا ئيکي ئه فلانووني پشکين ناخفتني ده ستنيشان کرين، ئيکه م پشکا ناخفتني ب نافي ده ستپيکر و پاشان کار و د دو يقدا زانايان پشکين دي ل سه ر زي ده کرن، ئه فه هه مي گرنگي و هه ستياريا نافي پيشچاف دکهن و ديار ديت، کا ناف چ که ره سه تيه کي زمانه يي کار يه گه ره و رولي خو د هه مي شيوه يي جو دا جو دا يين ناخفتن و په يوه ندي کرنا د ناهه را خه لکيدا ديبين، هه ر ژ بهر هنديزي ل ده مي سفکات يکرن دگه هيته به يه کا بلند و توندا سزادان و شکاندا بهرام بهري، په نايي دبه ته بهر سفکات يکرن و کري تکر و له که دار کرنا ب به اتري و گرنگري تشت ل ده ف ته وي که سي ته وزي نافي ئه ويه . ئيامئ ته بهري (الإمام الگبري) ناوزراندني پيناسه دکته و ديبزيت : " ناوزراندن ئه فه به ده مي که سه ک ب ناهه کي يان ناسنافه کي يان سيفه ته کي بانگي ئيکي دي بکته، کو ته وه که سي بانگليکري (گوهدار)؛ ته و ناف و ناسناف و سيفه ته، کو يئ هاتيه بانگرن نه قين و چه زئ ناکته " ([http : //www. islambeacon. com](http://www.islambeacon.com)). ناوزراندن شيوه يه که ژ شيوه يي سفکات يکرن جفاکي، هه ر چه نده يا قه دهه گري و نه قيايه، لي هه ر ب بهر به لافي ده يتته بکاره ينان و سفکات ي ب نافي ده يتته کرن و ناف ب تشتين کرپت و نه باش ده يتنه يقان (غنيه النحلاوي : 2007 : 32). ناوزراندن نيشانا سفکات ييکرنه کا هيرشبه رانه يا تونده، ئه فجا چ ب شيوه يه کي

وسفەکی ددەتە پال ناڤی کەسەکی (نژیار ئدریس ئەمین : 2012 : 64)، ھەر وەکی بەیتە گوتن :

بەرازی مە ھات.

مار ھات.

سەی چ گوت؟

کنکا ھەفت روح ھات.

4. چیدییت ناڤی کەسایەتیەکی ئەفسانەیی یان دیروکیی خراب ل سەر مرقفی بەیتە دانان، بۆ نموونە ب کەسەکی فەساد بەیتە گوتن : (ھەمی بەکرۆک!) یان (فلان کەس چ بەکرۆک!!) بیگومان د ناڤ جفاکی کوردەواریدا (بەکرۆک) ناڤەکی کرپت و ئەڤیایە، ژەر ئەو کریاریین نەرەواپین ب پال ئەویڤە دەینە دان، لەورا ئەڤ ناڤە باراپتر بۆ مەبەستا ناوزاندنی دەیتە بکارھینان. ھەرەسا چەندین شیوازیین دیین ناوزاندنی، کو بەردەوام ل گەل گوھورینین ژیا نا جفاکی و ھاتنە ناڤا دیاردە و رویدان و سەرھاتی و تشتین نوی؛ ھندەکین دیژی ل سەر زیدە دین و دەیتە ئەنجامدان.

1.6.3 تواج

تواج ھەر وەکی ژ ناڤی ئەوی دیار، کو مەبەستا ئەوی تواج و تانەلیدان و رەخنەگرتنە ب شیوەیەکی نەرەستەوخو و ب شارەزابوون دەیتە ئاراستەکر و ل گەل ھندیژی ھەلکرا گیانەکی ترانە و سڤکتیکرن و پیکەنننن، "تواج نراندن و بەادانانەکا دکراندیە ژبو ئەوان رویدانان، کو ب شیوەیەکی کارا و چالاک دروستدین، تواج بەرژووەندی و مفاہەکی ب گوھداران دہەخشیت، ئەڤجا چ ئەڤ گوھدارە بشین رویدانان ھەلوەستە بکەن یان نەشین و ئارمانجا سەرەکیا تواجان وەسفرکر یانژی ھندەکجاران بریاردانە" (Crystal : 1969 : 40). واتە ئەو کەسایەتیایا، کو تواجی ئاراستە دکەت، وەکو چاڤدیرەکی زیرەک و ھشیارە و ناھیلیت رویدان ب سانەھی و بی تواج دەریاز بین و ئەڤ تواجلیدانەژی وەکو نراندن یان وەسفرکر یان بریاردانە ل سەر کەسەکی یان تشتەکی یان رویدانەکی و ب ئەڤی چەندی کەسایەتیایا تواجلیدەر پەبامەکی ب گوھدار و چاڤدیران دہەخشیت و رویدان و پشپاتان ھەلوەستە دکەت. ب شیوەیەکی گشتی تواج رەخنەگرتنە ژ ھندەک رویدان و دیاردەیان، بەلی ب شیوازی تواجی بەرھنگاردیت و ئەڤ تواجلیدانەژی ھەر دچیتە د ناڤ بازەیا سڤکتیکرتیدا، بیگومان ئەڤ چەندە ب رەڤاڤکرنا تاییەتمەندین تواجی دروستدیت، واتە سڤکتیکرن ب ریکا تواجی. تواج کریارەکا بی پلان و بی

راستەوخو یان نەرەستەخو بیت، ل قیری کەسە سڤکتیکر دکاریت ب چەندین شیوازان ناڤی کرپت بکەت و سڤکتیکری بی بکەت، وەکی :

1. چیدییت ناڤی ئەوی کەسە ب تیکدانان ریزەندییا پینین ناڤی یان کیمکر یان زیدەکرنا ھندەکین دی ب شیوەیەکی سڤکتی و پیکەنن و کرپت بەیتە ناوزاندن، بۆ نموونە ب زیدەکرنا پاشگری (ۆک) ب سەر ناڤیڤە بۆ مەبەستا چوچیکرن و کیمکر و شکندن و سڤکتیکرن، واتە ئەڤە دیتە ناڤکریتکر و ناوزاندن، ھەر وەکی بەیتە گوتن :

ئەڤە ۆک ھات !

. ۆکزی د ناخڤیت !

2. سیڤتەکا زال و دیار یا کەسایەتی یان کێسایەکا ئیک ژ ئەندامین لەشیلین ئەوی کەسە ل گەل ناڤی ئەوی بەیتە گوتن، ب مەرەما ناوزاندن و سڤکتیکرن، ھەر وەکی بەیتە گوتن :

سەر مەزن چ دکەت؟

چاڤ بۆچی چ گوت؟

بەژن بۆست ھات.

گوھەل توچ دکەمی؟

کەسە ھیز و گێژ ھات.

ھەرەسا ھندەکجاران ئەڤ ناوزاندنە بۆ ھەر دوو رەگەزان دەیتە بکارھینان، ھەر چەندە د ناڤ کۆمەلگەھا کوردیدا وەکی زۆرەیا کۆمەلگەھین دی، مرقفان پیرۆزییا خو یا ھەمی و ریک ناھیتە دان کەسەک ب ئەڤی شیوەی سڤکتیکری ب مرقفان بکەت، ژەر ھندی ئەڤ گوتنە ب تابو دەیتە ھژماردن وەکو (نژیار ئدریس ئەمین : 2012 : 67, 68) :

بی / یا ساویلکەپە! (عاقل سڤک).

بی / یا حوولە! (نەزان و نەشارەزا).

بی / یا دینە! (دروست نینە).

3. چیدییت ناڤەکی دیڤ نامۆ و غەریب و بی بەل سەر بەیتەدانان، بۆ نموونە گەلەکجاران ناڤین ھندەک گیانەوہرین پیس و فیلباز و نە ھەز ژیکری ل سەر مرقفی دەیتەدانان، واتە (مەبەست بی ئەو دەمی ناخڤتکەر ناڤی گیانەوہرەکی وەکو

دهم و جھمی ئەفقی ئاخشنتی یان پلە پایەیا جفاکی رینکی پینەدەن، کو راستەوخۆ ئەفقی ئاخشنتا هەلگرا توانجی بێژیت (هینمن عەبدولواحید شەمس : 2006، 40). واتە ئیک ژ سەپاین هەرە دیار و بەرچاڤین توانجی نەرستەوخۆییە و ل فیزی ئاخشنتکەری دڤیت پەیا ما سڤکاتیکرنی ب شیتووەکی نەرستەوخۆ ئاراستە بکەت، لئ د هەمان دەمدا ئاماژەبێن بێژ ددەتە گوهداری بۆ هەستکرن ب توانجی و ب ئەفقی چەندبێژی کاربەگەری و فشارەکی دئیکخیتە سەر گوهداری و هیززی ژئ دڤیت، بۆ نمونە : (کەسەک گەلەک و گەلەک مەدحین خۆ و باسی زیرەکییا خۆ ل دەف ئیککی دی بکەت، کو باوەری ب ئەفقی چەندی نینە) لەورا د بەرامبەردا بێژیتی : (ئێ وەبە وەبە، ب راستی تو بێ زیرەکی!!) (ئیدریس عەبدولا : 2014 : 110). لەورا پشتی ئەفقی گوتنا ب توانج یا گوهداری دەهیتەگوتن، ئیدی ئاخشنتکەر ژ ئاخشنت و گەرماتیبا مەدحکرنا خۆ ساردبیتەفە و نەشیت بەردەوامی بێ بدەت، چونکی ئاخشنتا توانج ئەو ئیکخستە د بازنی سڤکاتیکرن و شکاندیدا و دئ شەرمی ژخۆ کەت و هەست ب کێسایینی کەت، بەرامبەر گوهداری و ئامادەبوویان ئەگەر هەبن. ب ئەفقی شەرڤەکرن و روھنەکرن ل سەری د شیاندا بە جوداهی د ئاقبەرا توانج و سڤکاتیکرنیدا بێتە کرن، چونکی توانج بەردەوام پشت ب نەرستەوخۆیی و اتانی د بەستیت، ئەفجا ژ بەر هەر ئەگەرەکی بیت، هەر وەکی ل سەری ئاماژە بێ هاتیبەدان، لئ شیتووزی سڤکاتیکرنی هەمی گافان وەسا نینە، کەواتە دشتین بێژین توانج ب پشت ب نەرستەوخویا و اتانی د بەستیت و نەرستەوخۆیی تاییەتەندیبا ئەویە، لئ سڤکاتیکرن هەندە کجاران راستەوخۆ و هەندە کجاران نەرستەوخۆ دەهیتە ئەنجامدان. جھمی ئاماژە پیدانییە، کو گەلە کجاران ئەف چەمکە دەهینە تیکەلکرن و رەنگە ژئیک جودا کرنا ئەوان کارەکی ب زەحمەت بیت، لئ ئەگەر ب جودا فەکولین لئ بێتەکرن و ل دویش مەبەست و بکارهینانی بێتە دیارکرن، د شیاندا بەهینە ژئیک جودا کرن. شیتووزی توانجی دیاردەبەکە ئاخشنتکەر ب کار دەهینیت، بۆ هندی داکو مەبەستا خۆ بەرامبەر کێشەبەکی یان بابەتەکی یان کەسەکی یان تەشتەکی. هتد دەریبەت، بەلئ ل گەل هندی توانجی پلە هەنە و هەندە کجاران یا توندە و گوهدار بێ تۆرە دبیت و هەندە کجاران نئ یا سڤکە و کەسێ بەرامبەر بێ تۆرە نابیت (شیرزاد سەبری عەلی : 2014، 187-188). هەر وەسا گەلە کجاران د کارکاتیدیدا توانج ل لایەنەکی یان کەسەکی. هتد، دەهیتە دان، ئەفجا ئەو توانج لیدانە ل سەر هەر یاقەکی ژ یاقین ژبانی بیت (شیرزاد سەبری عەلی : 2014، 62). بۆ نمونە ئەگەر

شارەزایی و کارامەیی نینە، چونکی "توانجیدەر ب شیتووەکی هەرەمەکی و بەرەلایی رەفتاری ناکەت، بەلکو هزر دکەت و د هەمان دەمدا پلانەکی وینە دکەت، داکو ئارمانج و مەبەستا خۆ ب دەستڤەبیت، ئەفجی ب ریکا چەندین ئامراز و ئامادەکاریان، هەر وەکو هەلبژارتنا پەڤین گونجایی و پینکە گریدان و گونجاندنا ئەوان و هتد" (Crystal : 1969 : 40). کەواتە توانج کرپارەکا پلان بۆ داریژی و نەرستەوخۆییە، ئەفجا ل فیزی پر سیار ئەو، ئەری بۆچی توانج ب شیتووەکی نەرستەوخۆ و ب هەستییاری دەهیتە ئاراستەکرن؟ چونکی د راستیدا توانج هەلگرا پەیا مەکا (نەرازیبوون و رەخنەیی و سڤکاتیکرن و شکاندن و کیمکرن و هتد) یە، کو د شیاندا نینە ب شیتووەکی راستەوخۆ و روی ب روی بێتە دانان. ب بۆچوونا (عەلەدین سجدای) "توانج" ئەو بە کە وشەبەکە هەبیت دوو گوزارەیی هەبن. یەکی دوور، یەکی نزیک. تو بە هۆی نیشانەبەکی پۆشراوە دوور دکەت مەبەست بێ. " (عەلوالدین سجدای : 1978، 92) واتە مەبەست ژ توانجی ئەو دەریبەتە یان پەبەشە، ل دەمی دەهیتە دەریبەت و ئاراستەکرن، ب شیتووەکی راستەوخۆ باسی تەشتەکی دکەت، لئ مەبەستا ئەوی ئەو تەشت ب خۆ نینە، بەلکو ب شیتووەکی نەرستەوخۆ و ب ریکا هەندە ئاماژە و نیشانەبێن فەشارتی، باس ل تەشت یان کەس یان رویدانەکا دی دکەت و ئەف مەبەستا ئەویە، ب دەریبەتەکا دی ل دەمی پەبەشە یان هەر دەریبەتەکا هەلگرا دوو گوزارەستان یان دوو واتایان بیت و مەبەستا ئاخشنتکەری گوزارەشت یان واتایا ئاشکەرا و راستەوخۆ نەبیت، بەلکو مەبەستا ئەوی گوزارەشت و واتایا فەشارتی و نەرستەوخۆ بیت، هەر بۆ نمونە، وەکی ئەوی گوتنا بەرەلای د ناف کۆمەلگەها کوردەواریدا دەهیتە گوتن : (دەرگەهۆ بۆتە دبێژم، پشت دەرگەهۆ تیکەهە)، هەر ژ بەر هندی "توانج هونەرەیکە زیرەکییەکی زۆری دەوێت، چونکە دەریبەتەیکە چەمکی کۆمیدی هەلەگرت، توانج دوو ئاراستەیی هەبە، ئەرتیی و نەرتیی، لە هەر دوو باردا توندی و رەقی سەپای توانجە" (عەبدولواحد مشیردزەبی : 2015، 116). هەر وەسا توانج هاتیبە پیناسەکرن، کو بریتییە لەو گوتەبەیی، کە وانا روالەتییەکی زۆر باشە و هیچ گەبەکی لەسەر نیە، بەلام بەبێی ئەو موسیقایی دەردەبردنی، هەمیشە هەست دەکەین واتە پیچەوانەکی مەبەستە، بەو هەش دەبیتە تەوسیتی جەرگەر" (ئیدریس عەبدولا : 2014 : 110). کەواتە شیتووزی توانجی ئەفەبە، کو ئاخشنتکەری دڤیت ب شیتووەکی نەرستەوخۆ تەشتەکی بێژیتە گوهداری، کو شیان دەریبەتە راستەوخۆ یا ئەوی گوتنی نەبیت، ئەفجا دبیت

ب ئەوان ھەر دوو شیوازان دەھتتە ئاراستەکر، ھەر وەکی (بەربنداوئەر : Berendonner) دېئۆزیت : " سروشتی سڤکاتیکرنی ھوسایە، کو ئەم تئشتەکی بێژین و د ھەمان دەمدا بەرۆفائزیا ئەوێژی بگەھین، واتە سڤکاتیکرن ھەلگرا جووت واتایبە، لەورا ئەگەر ئاخڤتتەکر ئەوی پەياما سڤکاتیکرنی ب شێوەیەکی راستەوخۆ دەریبەت، دئ تووشی سزایین تۆندین بەرامبەری بپتەفە) : Amante 238 : (1981). ل فێری ئافیری ئامازەینی ب ھەبوونا دوو جۆرین سڤکاتیکرنی دکەت؛ ئەوژی راستەوخۆ و نەرستەوخۆ، ھەرۆسە ئەف چەندە ئی ھاتیبە دیارکرن، کو ئەگەر سڤکاتیکرن ب شێوەیەکی راستەوخۆ بپتە ئاراستەکر؛ دئ کارڤەدانین تۆند د دویشدا ھەبن. ب شێوەیەکی گشتی سڤکاتیکرن دابەشی دوو جۆران دبیت ئەوژی ئەفین ل خوارینە :

1.7.1- سڤکاتیکرنا راستەوخۆ

بێگومان ھەر ئاخڤتتەک یان ھەر شیوازەکی دبین پەبۆەندیکرنی؛ ئی بەرنامە و ئی پلان نینە، چونکی ل دەمی ئاخڤتتەکر پەيامەکی ئاراستە دکەت، بەرۆخت بریاری ل سەر بابەت و شیوازی دەربەین و گونجاندنا ھەر دوو کەرەستین گەھاندن(زمانی و نەزمانی) ددەت، لەورا ئاخڤتن ب شێوەیەکی گشتی پروسەیکار بیکخستییە و ھەلگرا مەبەست و ئارمانجەکا دیارکریە. د ئەفی جۆری سڤکاتیکریندا شکاندنا بەرامبەری ب ئاشکەرای دیاردبیت و چنیدبیت ئەگەر لایەنی بەرامبەر واتە گوھدار ئی ئامادەبیت ب تاییەتی ل دەمی ئابۆ د ئاف ئاخڤتتا ئاخڤتتەکریدا ھەبن، شەر و بیکدادان دروستبیت، چونکی شکاندنا گوھداریە و گوھدار ئەفی سڤکاتیی قەبول ناکەت. پندقیبە ئامازەینی ب ئەوی چەندی بدەین، کو سڤکاتیکرنا راستەوخۆ پە ھەنە، کو د شیاندایە د سنی پەیاندا دیارکریە :

1. سڤکاتیکرنا راستەوخۆ یا تۆند : ئەفە یا دژوارە و شکاندن و ھەتکبەری تیدا ھەبە، کو خەبەر و پەیقین ئابۆ د ئەفی جۆریدا بکاردھین.

2. سڤکاتیکرنا راستەوخۆ یا مامناوئەند : ئەفە ئلائی تۆندی و دژوارپیشە کارگەرییا ئەوی کیمترە ژ یا ئیککی، ھەر چەندە لایەنی بەرامبەر بئ دشکیت و تۆرە دبیت. وەکو ئاف نەخۆشکرنی.

3. سڤکاتیکرنا راستەوخۆ یا ئاسایی : شکاندن د ئەفی جۆریدا ھەبە، بەلئ د فێریدا لایەنی بەرامبەر گەلەک بئ ناشکیت، چونکی چنیدبیت پەخنەگرتن و سڤکاتیکرن ب حکومەتی یان لایەنەکی بپتەکر، کو ئی ئامادەنەبیت، ئانکو ئەم

تەماشە ئەفی وئینی کاریکاتیربئ ل خوارئ بکەین دئ بینین، کو کاریکاتۆرفانی تواجەکا زۆر بپز ل دەستەھلاتی و ب تاییەتی ل بەرپرسین گەندەل دایە، چونکی کاریکاتۆرفانی ب شێوەیەکی ھونەریی جوان و بالکیش راستییەکا بەرپرسین گەندەل دیارکریە، ئەوژی ئەفەبە ل دەمی ئەف بەرپرسە بانگەشەیا(تەقەشوف) واتە دەستپشەگرتنا دارایی دکەن، ب تئی ئەف چەندە ل سەر ملین ھەزار و خەلکئی کیمدەرامەت ھاتیبە جیبەجیکرن و ھیچ تئشتەک ل داھات و ژيانا ئەفان جۆرە بەرپرسان کیم نەبوویە و بارگرائی ھەر بۆ خەلکئی ھەزار و روتە، بێگومان ئەف مەبەستا فەشارتی ب ھاریکاریا دەرووبەری دەھتتە زانین، کو ئەف تواجە ب مەبەستا سڤکاتیکرنی ھاتیبە لیدان :

(گوفاری گەپ، ژمارە 167، ھەولێر 2015)

ھەژئی گوئییە، کو د ئاف جفاکیدا؛ تواجیلیدان دیاردەیکە بەرەلەفە و د پرائبیا لایەنین ژيانا رۆژانەیا خەلکیدا دەھتتە دبیت و چەندین ئەگەر ھەنە، کو تواج بپتە ئاراستەکر. وەکو : (خراپی و نەباشیا بەرامبەری، چاقپینەراپوون، ھەسۆیدی، کەرب و نەقیان، باوەرەنەکر، تۆلشەکر، پەخنەگرتن و نەرازبوون و... ھتد). بۆ نمونە : ل دەمی قوتابیکە نمرەیکە باش ب کوپبایی(غش) ب دەستخۆفە دەھتتە، ئەفجا ھەفالین ئەوی بێژنی : (پیرۆزە، ئەفە بەرھەمی خواندن و ماندیوونا تەبە!). بێگومان ل فێری تواج ل ئەفی قوتابی ھاتیبەدان و ب شێوەیەکی نەرستەوخۆ سڤکاتی پینھاتیبەکر و ل فێری ئەف قوتابییە، ئەگەر د مەبەستا سڤکاتیکرنا ئەفی تواجی بگەھبتری، نەشیت خۆ نەرازی بکەت یان بەرھنەگاریبپتەفە، چونکی دئ تووشی سزادانەکا دی بیت، کو ئەوژی ئاشکەرابوونا کوپبایا ئەویە، لەورا تواجیلیدان ب شیوازەکی کارا و چالاک و پر کاریگەری پەخنەگرتن و سڤکاتیکرنی دەھتتە ھژمارتن.

7.1 جۆرین سڤکاتیکرنی

ب شێوەیەکی گشتی ھەر ئاخڤتتەک ب دوو شیوازان دەھتتە ئاراستەکر؛ ئەوژی یان ب شێوەیەکی راستەوخۆ یان نەرستەوخۆ، ب ھەمان شێوە سڤکاتیکرنی ئی

2.7.1 سڤکاتیکرنا نهراستهوخو

سڤکاتیکرنا شیوازکه؛ باراپتر ب زمانهکنی خوازهی و رهوانیژی دهینته بکارهینان، ئەف شیوازه گهلهک مهترسی و پاداشتان بۆ بکارهینهری خۆ ب دهستهدهینیت، دهمنی کهسهک ئاخفتنهکا سڤکاتیکری دهربریت، ئەو گرمانا هندی دکهت، کو بهرامبهری ئەوان هند شیانین ههین، کو د مهبهستا ئاخفتنکهری و پهپوهندییا ئەوی بگههن، لهورا پيشوهخت پلانا چهوانییا ئاراستهکرنا ئەوی پهيامی دکهت و پيشیبنی و گرمانا ههر پيشهاتهکپزی دکهت، بۆ نموونه : خانما(ماری) یا ژ زهلامی خۆ(جۆن)ی بیزاره، چونکی هاریکاریا ئەوی د پافزکرنا مالیدا ناکهت، ل فیرئ خانما(ماری) ئەفی گوتنی دپزیته(جۆن)ی : (گهلهک باشه تو ل فیرئ ههفکارهکنی زیرهکی)، د ئەفی گوتنیدا خانما(ماری) ب شیوهیهکنی راستهوخو بۆچوونا خۆ گههاند زهلامی خۆ، کو دقیت هاریکاریا ئەوی بکهت، لی ب شیوهیهکنی نهراستهخو ژمی بیزاری و دلتهنگیا خۆ بهرمهر سستیا زهلامی خۆ د دهاریکارینهکرنا ئەویدا دهربریه(Raymond : 188 : 2011). ل فیرئ د شیانین خانما(ماری)دا ههپوهیه، کو ئەفی ههلوپستی سڤکاتیکری؛ ب واتایهکا مهبهستدارا ئالوزتر یان ب شیوازهکنی کاریگهتر فهگوهیزیت، لی بیگومان ئەوی ههست ب ئەفی مهترسیی کرپیه؛ نهکو (جۆن) ب شاشی دگوتنا ئەوی بگههیت و ب سڤکاتی وهبرگیت و پاشان بهرهنگار بیتهفه، لهورا خانما(ماری) ل فیرئ گوتنا خۆ د چارچوفهکنی پهسن و مهدهاندنا ئاراستهکرپیه و ب شیوهیهکنی نهراستهوخو سڤکاتی ب زهلامی خۆ(جۆن)ی کرپیه، چونکی ئەگه (جۆن) د واتایا مهبهست و نهراستهوخویا خانما خۆ گههشتبا، کو ههلهگرا سڤکاتیکرنا و رهخهگرتهیه دا ئالوزی و لیککهفتن د نافهرا ئەواندا رویدهت(Raymond : 188 : 2011). کهواته سڤکاتیکرنا نهراستهوخو د ههمان دهمد دوو پهيامان دگههینیت، ئیک ئاشکرا و یا دئ فهارتی، چونکی ل فیرئ واتا و پهياما ئاشکهره؛ وهکی پارێزفانی و خاپاندنهکییه ژبو گههاندنا پهياما نهراستهوخو و فهارتی. د ئەفی جۆریدا، واتا دهربرئ نهشیت؛ مهبهستا ئاخفتنکهری ل دهف گوهداری دیار و ئاشکهره بکهت، چونکی ل فیرئ پهپف ژ چارچوونی واتا فرههنگی دهردکهفیت و واتایهکا دی ب خۆفه دگریت، کو ئەفه دبته ئەگهرا واتا دهربرئ و مهبهست ئیک و دوو نهگرن و گوهدار دشت ب ریکا دهربریه بگههیته مهبهستا ئاخفتنکهری، ئەفجا ژهر هندی ئەف جۆری مهبهستی پهپوهندی ب پراگاتیکیه ههیه و دشیاندايه ب نافئ مهبهستا پراگاتیکی نافیکه(شیزاد سهبری

دشیین بیژن، کو بارا پتر یا ئەفی پهپن لایهنی بهرامبهر کهسهک نینه؛ بهلکو دهرگههکه یان فرهمانگههکه، کو ب گشتی سڤکاتی دهینته ئاراستهکرنا و زیدهتر توانجاندانه، بهلی توانجاندانهکا راستهوخویه، بۆ نمونه : (ههپهین حکوممهتا مه پین بووینه 60 رۆژ). د ئەفی جۆری سڤکاتیکرنا مهبهست و پهياما سڤکاتیکرنا ب ئاشکهرایی و راستهوخو و پین فهارتن؛ دهینته ئاراستهکرنا، چونکی " د ئەفی جۆریدا، مهبهستا ئاخفتنکهری ب ریکا واتا دهربرئ(واتا فرههنگی و واتا رستهپن) دیار و ئاشکهره دبیت و گوهدار بۆ گههشتنا ئەفی مهبهستی پیدقی ب دهربریه نینه، ژ بهرکو ئەف جۆری مهبهستی گریدای چهمنی ئاشکهرایه، کو سیانتيکیه و د شیاندايه ب نافئ مهبهستا سیانتيکی نافیکه" (شیزاد سهبری عهلی : 2014 : 45، 46). بیگومان ئەف جۆری سڤکاتیکرنا؛ راستهوخو گریدای ههست و سۆزین خهلهکینه و ژ ئەنجامی تورهپوون و ههلهچوون و ههپوونا کیاسیان و نهمانا ریزگرنا بهرامبهر. . . هتد. د ونهپن کاریکاتیریدا ئەف جۆری سڤکاتیکرنا بهرچاقدیت؛ چونکی خهلهک دشیین د مهبهستین ئاشکهراین کاریکاتیری بگههن و ل فیرئ خهلهک پیدقی ب دهربریه نینه، بهلکو پیدقی ب هندی ههیه، کا چ دکاریکاتیریدا، ژ پهپف و دمهنان ههیه، نهکو کا چ ل پشت کاریکاتیری ههیه(شیزاد سهبری عهلی : 2014 : 59). ههر وهکی د ئەفی ونهپن کاریکاتیریی د خواریدا دیاردبیت :

(گوفاری گهپ، ژماره 111، ههولیر 2010)

مهبهستا ئاشکهره د ئەفی کاریکاتیرئ د سهریدا ئەوه، کو ترۆمبیلن بازیرفانیی ب دروستی ئەرکنی خۆ ئەنجاماندن و گلپش ژئ دکهفیت، لهورا دهمنی خهلهک ئەفی ونهپن دینن، ئیکسهر تیندگههن کا مهبهستی پین چیه و چ نهراستهوخوی تیندا نینه، بهلکو ب شیوهیهکنی ئاشکهره و راستهوخو مهبهستی هاتیه گههاندن و ئەفهزی وهکی توانجیهکیه؛ ژبو بازیرفانیی، کو ب دروستی خزمهتی ناکهت.

(گوفاری سیخورمه، ژماره 237، سلیمانی، 2015)

د ئه‌فی وینه‌ی کاریکاتیږیدا، کاریکاتورفانی ب شیوه‌به‌کې نه‌راسته‌وخو؛ سقکاتی ب ئه‌وان لایه‌نانگریه، کو مافین رۆژنامه‌فانان بنېدکهن و د ږاگه‌اندنا بڼېدا ورسا نیشان‌دندن، کو چ فشار ل سهر ئه‌وان نینه، ل فېری هه‌تا کو خه‌ک ل ئه‌فی وینه‌ی بگه‌هیت، دقیت ناگه‌مداری ره‌وشا سیاسی و نازادیا راده‌برېږنی و ئه‌وان بنېدکران بیت، کو ل دزی رۆژنامه‌فانان هاتینه‌کرن، له‌ورا ل فېری تواج و سقکاتیږنه‌کا نه‌راسته‌وخو هاتیه‌ ناراسته‌کرن، کو ب هاریکاریا دهوروبه‌ری ل په‌یاما ئه‌وی دگه‌هین.

پشکا دووی: سقکاتیږن د کاریکاتیږی کوریدا

ا. ره‌ه‌مدی پراگاتیږی د سقکاتیږنیدا

هرچنده سقکاتیږن شیوازکې تایه‌قې دهربرېږنیه، لی وه‌کی هر شیوازکې دپې سره‌ده‌ریکرن و په‌یوه‌ندیږنی؛ گه‌اندنا په‌یامه‌کېه ژ ناخفتنکه‌ری بو گوهداری و د هر دوو ئاستین سجانتيك و پراگاتیږنیدا مفای ژ که‌رسته و هیایان دبیت، ژبو گه‌اندنا مه‌به‌ستا خو، واته (سقکاتیږن ديارده‌به‌کا سجانتيكي و پراگاتیږنیه، کو ب شیوه‌به‌کېه هه‌قدی د نافه‌را ئه‌وا هاتیه‌ گوتن و مه‌به‌ستا ناخفتنکه‌ریدا هه‌به‌) (Sigar and Taha : 2012 : 797)، که‌واته ئه‌ف هه‌قدژیا و اتای وه دکت، کو سقکاتیږن بېته‌به‌ته‌کې پراگاتیږی، واته دشین بڼین، کو رنکه‌ گه‌له‌کجاران؛ ناخفتنا سقکاتیږن د سنووری سجانتيكي بیت "به‌م پیه‌ ده‌توانین بلین سجانتيك و پراگاتیږی ته‌واوکه‌ری به‌کترین" (عبدالواحد موشیر دزه‌ی : 2014 : 144). لی و اتایا مه‌به‌ستا ئه‌وی ناخفتنی؛ دچپته د ناف سنوورین کارکرنا پراگاتیږنیدا، که‌واته ئه‌فه ئه‌رکې پراگاتیږنیه، کو و اتایا مه‌به‌ست و دروستا په‌یاما سقکاتیږن ديارکته، چونکی "ئه‌گه‌ر و اتا وه‌ک مه‌به‌ست لیکده‌بته‌وه ئه‌وا هیچ وشه و ده‌سته‌واژه و دهرپښک نامان گه‌په‌نټه‌وه و اتای مه‌به‌ست، ته‌نبا به‌ستانه‌ی ئه‌م فۆرمانه به

ع‌لی : 2014 : 46). هه‌روه‌سا فه‌کوله‌ر (ناریکشونی) نامازه‌ی ب هندی دده‌ت، کو د سقکاتیږنیدا بېکها‌تا پراگاتیږی پتر ده‌سته‌لاتداره ب به‌راورد ل گه‌ل سجانتيكي و دبڼیت : " بها دانانا پراگاتیږی گه‌له‌ک ژ یا سجانتيكي پتره و ئه‌فه پراگاتیږی که‌وه ل مه دکت هه‌ست ب سقکاتیږن بکه‌ین (http://www. bettna. . .). د فه‌کولینن نویدا ب شیوه‌به‌کې زانستی هاتیه‌ دیارکرن، کو د پرۆسه‌یا په‌یوه‌ندیږنیدا، زمانې دهربرې و راسته‌وخو ب تنی 30% یا و اتای دبه‌خشینه گوهداری و ئه‌فه ل ده‌مه‌کیدایه، کو زمانې نه‌ده‌برې؛ وه‌کی (چه‌وانیا باری له‌شی و شیوه و لقیڼین سره‌وچاقان و ناوازا دهنکی و . . . هتد) ژ سه‌دی حه‌فتی 70% یا و اتای دبه‌خشینه گوهداری (شنه ئه‌پوه‌کر ئه‌محمد : 2008 : 20). که‌واته دشین بڼین، کو حنیرا مه‌زن یا سقکاتیږن د نه‌راسته‌وخویا ئه‌ویدایه، چونکی ل فېری شیاین د ارستن و ته‌کیک و هونه‌ری گه‌اندنا په‌یاما فه‌شارتی دیارکرن، هه‌روه‌سا ئه‌ف شیوازی ئه‌تیکه‌ی سقکاتیږن ناشرکرا دبیت؛ کا چه‌وا دشیت ب ئیک دهربرین دوو و اتایڼ هه‌قدژ ناراسته بکت و نارمانجا خو به‌نگیثیت و خو ژ کارفه‌دانین به‌رامبه‌ر ژی بپاریت، هه‌ر ژبه‌ر هنديژي زانایان د پیناسه‌کرنا سقکاتیږنیدا؛ گه‌له‌کجاران باسی شیوازی نه‌راسته‌وخویا ئه‌وی کریه، ئه‌ف چه‌نده وه‌ک لایه‌نی هونه‌ری و بالکیشیا 0 سقکاتیږن هژمارتیه. گه‌له‌کجاران د وینه‌ی کاریکاتیږی کوریدا، ئه‌ف شیوازی سقکاتیږن نه‌راسته‌وخو ده‌یته دین، کو هه‌لگرا مه‌به‌سته‌کا فه‌شارتیه، لی چونکی د مه‌به‌ستا فه‌شارتیدا، مه‌به‌ستا ناخفتنکه‌ری و و اتا دهربرې ئیک و دووناکرن، چونکی فۆرم و ستراکچه‌ری زمانې ب تنی نه‌شیت مه‌به‌ستا ناخفتنکه‌ری شروقه‌بکت، ئه‌گه‌ر دهوروبه‌ر نه‌پیت، له‌وا د وینی کاریکاتیږنیدا خه‌ک ب سانه‌ی نه‌شین ل مه‌به‌ستین فه‌شارتی بگه‌هن، چونکی دروستکرنا کاریکاتیږی ژ ئه‌نجامی داهینان و هزرکرنا کویر و هویرا هونه‌رمه‌ندی کاریکاتیږی ده‌یته هه‌بوونی، ئه‌فجا بو تیکه‌هشتنا مه‌به‌ستین فه‌شارتیلین کاریکاتیږی، خه‌ک پندھی ب هزرکرنه‌کا کویر و دهوروبه‌ریه (شیزاد سه‌بری ع‌لی : 2014 : 61، 62). هه‌ر وه‌کی د ئه‌فی وینه‌ی کاریکاتیږی ل خوارنیدا دیاردبیت :

ئەف هەفدێیە هەمی دەمان ناهیتە زاین و ئاشکەرانینە، واتە ئاشکەرا نینە و مژدارە و زەحمەتە بریار ل سەر بەیتەدان، ژبەرەندئ و ژبۆ شروڤەکرنا ئەفان جۆرین پەپوئەندیکن و گەھاندنا پەپام و واتایا مەبەستا ئاخفتنکەری؛ دڤیت گرنکی ب دەوروبەر و کەس و دەم و جە و بابەت و ھەر نشتەکی پەپوئەندیبار پیئە بەیتەدان و ل قیری ئاستی واتاین پیدفی ب ھەبوونا زانستەکی دپین بەرفرەھتر ژ سیانئیکنی ھەپە، کو ئەوژی پراگائیکە، لەورا زانستی پراگائیکنی سەرھلدا، داکو بشیت ھەمی ئەوان شیواز و دەرپین و ھەر جۆرەکی دپین سەرەدەرین و پەپوئەندیکن؛ کو ل ژیر سنووری کارکنا سیانئیکنی دەردکەفن؛ ب خۆفە بگرت و ل دویف ئەوی دەوروبەری تیدا ب کارھاتی؛ شروڤەکرنا کە دروست بۆ بکەت، ھەر ژبەر ھندپیزی دشیانداپە پەیتە گوتن، کو سڤکائیکرن خودان رەھەندەکی پراگائیکنییە. د پروسەیا پەپوئەندیکنیدا؛ پرسپار ئەوہ؛ چەوا ل ھەلوپستەکی بگەھین، کو ب شیوہپەکی نەراستەخو؛ سڤکائیکرن ب خۆفە گرتبیت؟ ل قیری گرنکی و مفاپن پراگائیکنی دیاردبیت، چونکی پراگائیک ئاخفتنکەری و دەوروبەری پیکفە گریدەدەت ب گریدانەکا پەیز، ئەوژی ب مەرما ھندئ داکو مەبەستا ئاخفتنکەری ب سانەھی د ئاخفتنیدا پەیتە دیارکن(شیرزاد سەبری عەلی : 2014 : 20)، ھەرەوسا ب بۆچوونا "ئەبرامس"ی، (سڤکائیکرن پانیا جارن ب شیوہپەکی راستەخو دەرپین ژ ھەلوپستەکی دکەت و ھەلەسەنگینیت، لئ ئەفەزی ب ھاریکاری و ب ریکا ئاماژەیان دەیتە ئەنجامدان)(Abrams : 1999 : 135). واتە نافەری ب کارھینانا ھیناين نەزمانی وەکی ئاماژەیان؛ ب مەرچ بۆ گەھاندنا پەپام و نامەیا سڤکائیکرنی دانایە و ژبەرکو ل قیری ئەف دەرپین نەزمانی؛ ژ دەرفەھی سنووری کارکنا سیانئیکیدانە، لئ چونکی پراگائیک فەکوئینی ل ئەوان روپین واتاین دکەت، ئەوین کو د شیاندا نەبیت ب ریکا سیانئیکنی بگەھین(شیرزاد سەبری عەلی : 2014 : 15). لەورا سڤکائیکرن ھەلگرا رەھەندەکی پراگائیکنییە و د سنووری کارکنا ئەویدایە و پراگائیک رۆلەکی کارا د دیارکن و دەستینشانکرنا ئەرک و شیواز و ئاست و پلەپین جوداچوایدین سڤکائیکرنیدا دکړیت. ھەرەوسا "ھۆچین" دپڤیت : "سڤکائیکرن ب تنی ئالوگور یان پینکگوارتنەکا واتاین د نافەرا واتایا دەقاوئەق(فەرھەنگی) و واتایا خوازەیدا ب خۆفە ناگرت، بەلکو دڤیت ھەر دوو وانا د خزمەتا گەھاندنا پەپاما سڤکائیکرنیدا ب سڤکائیکرن ب تنی دەرپین نینە ژ نشتەکی، بەلکو ب چالاکانە دەیتە ب کارھینان؛ بۆ ب دەستشەھینانا کار یان

دەوروبەر دەگەینە واتای مەبەست"(عەبدولواھید موشیر دزەبی : 2014 : 135). ھەرەوسا ب ھەمان شیوہ ژبۆ تیکەھشتن ژ سڤکائیکرنی؛ دەوروبەری رۆلەکی گرنک و سەرەکی ھەپە و ل قیری ئەف زانستی واتاین ئەوی، کو گرنکین ب دەوروبەری ددەت؛ پراگائیکە، لەورا سڤکائیکرنی رەھەندەکی پراگائیکنی ھەپە، ھەرچەندە مفاپ ژ کەرەستە و ھیناين سیانئیکنی وەرگرت، لئ چونکی "واتای پراگائیکنی بریتە لە (واتای سیانئیکنی + واتای دەوروبەر)"(عەبدولواھید موشیر دزەبی : 2009 : 38). لەورا ل قیری؛ بریارا ئیکلاکەر و یا دوماھیکنی پراگائیک ددەت و ب ھاریکاریا دەوروبەری؛ پراگائیک ئەوی شیوازی ئاخفتنی، کو ھەلگرا پەپاما سڤکائیکرنی؛ دەستینشانکەت. ھەر وەکی بەری نوکە و ب تاپیەتی د پیناسەکن و باسکرنا بابەت و رەھەندین جۆراوچۆرین سڤکائیکرنیدا؛ ئاماژە پی ھاتنیەدان، کو سڤکائیکرن شیوازی تاپیەتی دەرپین و باراپتر ئەف شیوازی ھەلگرا واتاپەکییە، کو جودایە ژ واتایا فەرھەنگی و دەقاوئەقا دەرپین زمانی، واتە ب کارھینانا کەرەستین زمانی یان ھەر ئامراز و ئالافەکی دپین پەپوئەندیکنی ژبۆ فەگواستنا مەبەست و واتاپەکا بارکی و جیاواز ژ واتایا فەرھەنگی و ئاشکەرایا ئەوان دەرپین و ھەلوپستان، کو ئەوژی مەبەستا سڤکائیکرنی، واتە (سڤکائیکرن ل خۆ گرتنا ھەر واتاپەکا دییە؛ ژبلی واتایا دەقاوئەق، ئەفجا خوازە یان بانگەشە یان ھەفدزی یان بەراوردی یان. ھند بیت)(ousby : 1996 : 201). ھەرەوسا ژبەرکو ئەف مەبەستا فەشارنی و نەراستەخو یا سڤکائیکرنی؛ ب ھاریکاریا ئەوی دەوروبەری تیدا ب کارھاتی دەیتە دەستینشانکرن و زاین، لەورا ب شیوہپەکی ئۆتۆماتیکنی شیوازی سڤکائیکرنی دچیتە د سنووری کارکنا زانستەکی گرنکی شروڤەکرنا واتایدا ئەوژی زانستی پراگائیکنییە؛ ھەر ژبەرەندپیزی دشیانداپە پەیتەگوتن، کو سڤکائیکرن ھەلگرا رەھەندئ پراگائیکنییە و ھەر وەکی ئەفی بۆچوونا ھەر دوو زاناین پراگائیکنی(گرایس - Grice 1975) و (سیرفل - Searvle 1979)ی، کو سڤکائیکرن ب "نموئەیا پینوئەیا پراگائیکنی" (: Attardo and Boxer : 2006) ب نافکرپە. واتە ب دینا ئەوان ھەر دوو زاناین نافیری شیوازی سڤکائیکرنی باشترین نموئەپە، کو تیدا سنوور و ئاستی کارکنا زانستی پراگائیکنی پەیتە دەستینشانکرن. ھەرەوسا ئەگەر تەماشەیی پیناسا چاڤلیکریا سڤکائیکرنی بکەین، کو دپڤیت : "سڤکائیکرن ئەفەپە، ئاخفتنکەر نشتەکی دپڤیت، لئ مەبەست و نیازا ئەوی بەروفازی ئەفی گوتنیە"(Komlosi : 2010 : 3). ئەفجا دئ بینن؛ ژبەرکو

ئەوی دەمی ئەم یلن د ناف سنووری پراگاتیکیدا؛ بەلێ ئەگەر چ باهخ بکارهینەری زما نی ههاته دان، ل ئەوی دەمی ئەم دئ د ناف بیافی واتاسازبێندا (بین) (شیرزاد سەبری عەلی : 2015 : 74). رەنگە ئەف گوتنا نافی بێ باشترین بەلگە بیت؛ کۆ ئەم بشیین سفاکتیکرێ د ناف پراگاتیکیدا شروفا بەکەین، چونکی د سفاکتیکرێندا بەردەوام گرنگی ب ئاخفتنکەری و واتایا مەبەستا ئاخفتنا ئەوی دەهینەدان، ژبو تیکەهشتن و دەسنیشانکرنا شیوازی سفاکتیکرێ. هەر وەسا ئیک ژ بەلگە یین دین سەلماندا هەبوونا رەهەندی پراگاتیکی د ناف سفاکتیکرێندا ئەفەیه، کۆ سفاکتیکرێ خودان واتایەکا کاریکەرە، واتە کاریکەرێ ل گوهداری دکەت و هەستین ئەوی دتازرینیت، ژرەهەندی "واتای کاریکەری راستەوخۆ دەرنابردی لەبەر رەچاوکردنی هەندی باری رەوشی کۆمەلایەتی یا شەرم و ترس... هتد(وەرگر) خۆی چەند زانیاریەکی دەرنەپراو تی دکەت، پشت بەستوو بە دەورووبەر و زەمینی ئاخوتن و زانیاری کەسی و هاوبەش... چونکە گوتن گرینگ نییه، بەلکو گرینگ مەبەستەکەیه بە گوێرە کەس و تاقیکردنەوه و هەست و ئارەزو و دەورووبەر دەگۆرین" (عەبدولواحید موشیر دزەبی : 2009 : 69). کەواتە دشیاندا یەهینتەگوتن، کۆ سفاکتیکرێ بەکەیهکا گرینگ و سەرەکیا پراگاتیکیه و ژ چارچۆف و سنووری دیارکری سفاکتیکرێ دەردکەفیت و ئەفە زانستی پراگاتیکیه، کۆ شروفا کەنەکا گونجای و دروست بو ئەفی شیوازی دکەت، واتە پراگاتیکی وەکی بازەیهکا مەزنتر؛ دشیت شیوازی سفاکتیکرێ و هەر پەيوەندیەکا ئەوی ب سفاکتیکرێه ب خۆفە بگریت و مۆرا خۆ ل سەر بەت. ل خوارێ دئ د چارچۆفە یێ چەند وینەیه کین کاریکاتریدیا ئاماژە یێ ب رەهەندی پراگاتیکی سفاکتیکرێ د کاریکاتریدیا دەین :

(گۆفاری گەپ، ژمارە 111، هەولێر، 2010)

د ئەفی وینە یێ کاریکاتریدیا، پەيامەکا رەخنە ییا سفاکتیکرێ و ب شیوہەکی نەراستەوخۆ هاتیە ئاراستە کەن و ب هاریکاریا دەورووبەری تیدگەهین، کۆ بەراوردی

ئارمانجەکا دیارکری (Hutcheon : 1995 : 220). واتە سفاکتیکرێ ب تێ کریارەکا واتای نییه، بەلکو سفاکتیکرێ ب دیارەیهکا پراگاتیکی دەهینتە هەمەدان؛ ب شیوہەکی، کۆ ئاخفتنکەر دەرپێنی ژ بیر و باوەر و هەست و تیکەهشتنا خۆ دکەت، بەرامبەر هەر گوتنەکی، هەتا دکەهینتە ئاستەکی؛ کۆ "هۆچین" ب ئاستی شەرمەزارکەن و بێزاری (الخرج) ب نافکریه و ئەف چەندە سفاکتیکرێ ژ هەمی خوازە یین دی؛ وەکی مینافووری جودا دکەتەفە. هەر وەکی بەری نوکە یێ ئاماژە یێ هاتنیەدان، کۆ ب بۆجونا گرایسی دا کۆ نیازا سفاکتیکرێ بگەهیت؛ دقیت ئاخفتنکەر ژ بنەمایین هەفکاری یێ فاری بییت و پینگری یێ نەکەت، هە یێ ئاماژە ییندا نییه، کۆ ئەف بنەمایین هەفکاری یێ گرایسی دەسنیشانکری بوون ژبو گەهاندا نەکا دروست و یێ مژدار یا هەر پەيامەکا ئاخفتنکەری ژبو گوهداری، لێ د شیوازی سفاکتیکرێندا ئەف بنەما دەهینتە لادان، لەورا سفاکتیکرێ ب شیوازی راستەوخۆ و ئاشکە رای یێ پەيوەندی کری ناهینتە هەمەدان و ب شیوازی تاییەت و ب هاریکاریا هینا یین زما نی و نەزما نی واتایا خۆ دکەهینت، ژرە هندی رەهەندی پراگاتیکی د سفاکتیکرێندا هەیه. پراگاتیکی د سفاکتیکرێندا، ژبو سالوخدان و هەسفرنا ئەفی دیارە ییا ب کەنی، بەرھتگاری چەندین دۆخ و کاودانان دییت، "پۆل سیمپسون : Paul Simpson" دیژیت : "بنەمایین پراگاتیکی یین زما نی؛ د تیکەهین (گرایس) ییدانە، کۆ ئەوژی هەر چوار بنەمایین هەفکاری یینە ل دەف گرایسی، چونکی ئەف بنەمایە دکەل تیکەهشتنا بەکە یین زما نیانە و ئەف تیکەهشتنە سفاکتیکرێ ئاشکرا و روهنتر دکەت، چونکی سفاکتیکرێ بنەمایین چەوا یی (الجودە) پینشیل دکەت و بەرۆفازی دەلەتین چاقلیکری و لاسایکەرە و ئەفە یێ ژ ئەنجامی ژیرکەن و لادانا ستراتیژیە یین بنەرەتین دانوستاندنیە د سفاکتیکرێندا و ژ پیخەمەت گەهاندا مەبەستا سفاکتیکرێ" (Savkaničová : 2013 : 18). واتە شیوازی سفاکتیکرێ؛ جودایە ژ ئاخفتن و پەيوەندی کەن رۆژانە و ئاسایا هەر کەدەیهکا دیا ئاخفتنی؛ کۆ بو مەبەستا گەهاندا پەيامەکا ئاشکەرا و راستەوخۆ هاتیەتە ئاراستە کەن، چونکی سفاکتیکرێ تەکنیک و شیوازی و ریکارین تاییەت ب خۆ هەنە و ژ شیوازی یین دین پەيوەندی کری دەهینتە جودا کەن، لەورا ژبو تیکەهشتن ل پەياما سفاکتیکرێ، بەردەوام مروف پیندی ب دەورووبەری دییت، هەر ژرەهەندی یێ پراگاتیکی رۆلەکی کارا و چالاک ل فیری دکریت و رەهەندەکی پراگاتیکی ب سفاکتیکرێ د بەخشیت. "کارنا ب" دیژیت : "ئەگەر مە رۆلی ئاخفتنکەری، ئانکو رۆلی بکارهینەری بو زما نی بەرچاوه رگرت، ل

وهكى (د. سەلوا ئەبو عەلا) دېژىت : "كارىكاتىر د بىئاتا هونەرى سەكەتەكەرنى، ژەر هەندى چارچۆفەپەكى سەكەتەكەرنى ھەلدگرت و باهەتان ب ئەفى شىوھى دنازىنيت" (<http://www.sauress.com> . . .). وىنەى كارىكاتىرى ھەلگىرى واتا يەكا كارىگەر و كارىگەرىيا وىنەى كارىكاتىرى ژ ھزاران پەيقان بېزترە ب تايەقى د تىگەھىن رۆژنامەفانيدا، ئەگەر تەماشە بەكىن د ئەفى سەردەمىدا كارىكاتىر شىياپە بىتتە چەكەكى بېز و كارىكاتىر ل راپا گشتى دكەت، چونكى "ئەف جۆرى وىنەى رەخنە و پىشنياران د شىوھى توأخىدا بەرچاف دىخىت، كو شىوھەپەكى كالتە ئامىزى كۆمىدى ب خۆفەدگرت و كارىگەرىيا كا زۆر ل سەر خەلكى ھەپە، چونكى رويىن ژيانا جىلكى دىخىتتە بەرچاف و كارىن دىزىكەران بۆ خەلكى دياردكەت و ب ئەفى چەندى كارىگەرىيا كا زۆر ل سەر ئەوى كەسى دكەت، ئەوى ب شىوھى كارىكاتىر نواندى، چونكى دىخىتتە د بازەيا كالتە و ترانە و سەكەتەكەرنىدا " (عەبدولواھىد موشىر دزەبى و زىرىن خورشىد سەلىم : 2010 : 26). سەكەتەكەرنى د كارىكاتىر دىت ھەلگىرى واتا يەكا سەپانەكى يان پراگاتىكى بىت، چونكى د ھەندەك وىنەىن كارىكاتىر دىل و اتا ياشكەرا و راستەوخۆ؛ گەلەك مەبەست و واتا بىن دىبىن فەشارقى و نەراستەوخۆ ھەنە، كو ژۆ تىگەھشتن و زانبا ئەوان؛ دقبت بۆ دەوروبەرى بزفەنەفە، لى د ئەفى فەكۆلەندا؛ ژەر كو فەكۆلەنەكا پراگاتىكىيە، دى ل سەر لايەن و رەھەندىن پراگاتىكىيىن سەكەتەكەرنى د وىنەىن كارىكاتىر دى (واتە مەبەستىن فەشارقى و نەراستەوخۆ) راوہستىن و تىخىنە بەر تىشكا فەكۆلەن و شروەفەكرى. ھەزى ئامازەپىدانىيە، كو چەندىن مەبەستىن فەشارقى د ناف كارىكاتىر دىن كوردىدا ھەنە، ئەوژى پىكەتەنە ژ : (رەخنە، توأخ، سەكەتەكەرنى، شەرى دەروونى، ئازراندنا راپا گشتى. . .) (شېرزاد سەبرى عەلى : 2014 : 62-63). ئەفجا ژەر كو ئەف مەبەستىن فەشارقى د سنوورى كاركرنا پراگاتىكىدانە و پراگاتىكىزى چەندىن بوارىن گرىنگ ب خۆفەدگرت، وهكى : (كردەيا ئاخىتى، دەرکەفە، نىشانكار و گرىمانىن پىشەكەن. . .) (ھتد) (شېرزاد سەبرى عەلى : 2014 : 151). ژەرھەندى دى ل قىزى ل سەر ئەوان بوارىن پراگاتىكى و ب تايەقى د شىوھى سەكەتەكەرنى د كارىكاتىر دى راوہستىن، ھەروەسا كا چەوا ئەف بوارىن پراگاتىكى و سەكەتەكەرنى د كارىكاتىر دى ل گەل ئىك كاردكەن؟ و چ رەنكەفەدان ھەپە؟

د نافەرا دوو جۆرىن دەرمائخانان ھاتىيەكرن، ئەوژى : (دەرمائخانان خەوشخانى) ھە، كو بەردەوام گرتىيە و (دەرمائخانان د ناف بازاری) یدايە، كو بەردەوام فەكرى، ئەفەزى سەكەتەكەرنە ب لايەن پەيوەندىدار و ھزارەتا ساخەمىيى، كو بازرگانىيى ب خەلكى دكەن و بىگومان ئەف چەندەزى ب سەكەتەكەرنى بۆ ئەوان لايەن بەرپرسىار دزفەتەفە. ھەروەسا ئەگەر تەماشەى ئەفى وىنەىن كارىكاتىر ل خوارى بەكىن، دىشياندا يە ب ھارىكارىيا دەوروبەر و ھىيايىن نەزمانى، د پەياما سەكەتەكەرنى يا ئەويدا بەگەھىن، كو ئەفەزى سەلماندە ژۆ رەھەندى پراگاتىكى د سەكەتەكەرنىدا و نەخاسە د وىنەىن كارىكاتىر دى سەكەتەكەرنىدا :

(گوفارى گەپ، ژمارە 125، ھەولەر، 2011)

د ئەفى وىنەىن كارىكاتىر دى، وهكى ديار سكرتيرى فەرمانگەھەكا حكومى دېژىتە لئەنەىن دوشچوونى (جەنابى سەيدى نەھاتىيە ئىزىلاق يا ھەى)، لى ب ھارىكارىيا ھىيايىن نەزمانى و دەوروبەرى دىبىن، كو جەنابى سەيدى ل دەرگەھى پىشتىرا خۆ فەدزىيە و ژ لئىن رەقىيە، ئەفى چەندەزى چەندىن گرمانە ل دوىف خۆ بھەيلانە، كو سەكەتەكەرنىدا رەنكەفەدەت :

1. ل قىزى فەرمانگەھ يان رەقەبەرىيەك ل گەل رەقەبەر و سكرتيرى ئەوى ھەنە.
 2. لئەنەپەك ھەپە، كو دوشچوونا كاروبار و رەوشا ئەوى فەرمانگەھى كرىە.
 3. پىشتا ئەوى ب پارە ھەلگرتى ئىزىلاق بوويە.
- ب. پراگاتىكى و سەكەتەكەرنى د كارىكاتىر دى :

ھەر وهكى بەرى نوکە؛ رەھەندى پراگاتىكىيى سەكەتەكەرنى ھاتىيە سەلماندن، ب ھەمان شىوھ و ب تايەقى د پىناسەكرنا كارىكاتىر دى؛ ئامازە پىنھاتىيەدان، كو كارىكاتىر وىنەپەكى سەكەتەكەرنىيە و ئىكە ژ ئەوان ئامراز و باهەتن سەردەمىن بېز و پىر كارىگەر ژۆ گەھاندنا پەياما سەكەتەكەرنى، چونكى وىنەىن كارىكاتىر، ژ بۆ نىشاندا ھەندەك كەسايەقى يان رويدان يان ھەر تىشتەكى كاردكەت ؛ ئەفجا بۆ ھەر باهەت يان مەبەست و ئارمانجەكى بىت، ب شىوھەپەكى سەكەتەكەرنى وىنە دكەتەفە، ھەر

ب شیوهه‌ی کئی گشتی دئی هیته شروفه‌کن :

1. سقکاتیکرن و کرده‌یین ناخفتنی د کاریکاتیریدا :

کرده‌یین ناخفتنی تیوره که ناخفتنی ب نه‌نجامدانا کاره‌کی ددانیت، ئەف تیوره ل سەر دەستی فه‌بەسوفی بریتانی (ج. ل ئوستن)ی دروستبوویه، کول سالا (1955)ی ل زانکویا (هارفرد) بلا فکریه و ب هزرا ئوستنی زمان کرده‌یه (کریار) نه‌ک ناخفتن و ئەرکی سەرەکیی ئەوی راپهراندنا کاره‌کیه وه‌ک : راسپاردن، هه‌وال، هه‌ره‌شه‌کن، زانیاری گه‌هاندن، پرسپارکن، فه‌رماندان، سۆزدان. . . و چەندین مه‌به‌ستین دی ب کرده‌یین ناخفتنی نافدکه‌ت (عەبدولواحید موشیر دزه‌بی : 2012 : 33-34).

هه‌روه‌سا (یول : yule) ئامازەیی ب ئەوان ئامراز و ئالافین کرده‌یین ناخفتنی دده‌ت، ئەوین ناخفتنه‌کر بۆ ده‌رپین ژ هه‌زماره‌کا کار و هه‌لوێستان؛ وه‌کی : داخواری و پێشکێشکر و راکه‌هاندن. . . هتد ب کارده‌ینیت (yule : 1996 : 46). کرده‌یین ناخفتنی ب چەندین شیواز و پله‌یین جوداجودا شیوازی سقکاتیکرنی ب کارده‌ینیت، چونکی (سقکاتیکرنا ب ریکا کرده‌یا ناخفتنی دیارده‌یه‌کا جۆراوجۆره و هینزا ئەفیی جۆره سقکاتیکرنی ژ سقکاتیکرنا ترانه‌یی به‌ره‌ف سقکاتیکرنا کالته‌جارییا دۆژمنکارانه دپێژدیه‌فه) (Leech : 1983 : 143). واته‌ دشیاندایه سقکاتیکرن وه‌ک کرده‌یه‌کا ناخفتنی ب چەندین شیوازی جیاواز به‌یتته نه‌نجامدان و هه‌می ئاست و پله‌یین جیاوازی سقکاتیکرنی ب خۆفه بگریت، هه‌روه‌سا کرده‌یین ناخفتنی د وینه‌یی کاریکاتیریدا ده‌ینه ب کاره‌ینان، چونکی کاریکاتۆرفان ب به‌رچافوه‌گرته‌نا فاهه‌پۆکی و ب ریکا رۆخساری یان فۆرمی (کو چنیدیت فۆرم : وینه ب تتی بیت یان وینه و په‌یف پێکه‌ین) دشیته‌ ده‌رپینی ژ هزرا کاریکاتیری بکه‌ت و هزر و داخواری و پیدفیبایین خه‌لکی بکه‌هینته لایه‌نین په‌یوه‌ندیدار و بینه‌ر و خه‌لکه‌کی دی ب گشتی یی ئاگه‌هدار بکه‌ت (شیرزاد سه‌بری عه‌لی : 2014 : 52). واته‌ گه‌له‌کجاران کاریکاتیر وه‌کی کرده‌یه‌کا ناخفتنی ئەرک و راپهراندنا کاره‌کی دینیت و دیتته کرده‌یه‌کا ناخفتنی و هه‌مان ئەرک و راپهراندنن کرده‌یه‌کا دیبا ناخفتنی د ناخفتنه‌کا رۆژانه‌دا دینیت، لی دیت ل فیری بابه‌ت و په‌یام جودابیت. ب شیوه‌یه‌کی گشتی کرده‌یین ناخفتنی دینه دوو جۆرین سه‌ره‌کی : ئەوژی ئەفه‌نه : (کرده‌یین ناخفتنا راسته‌وخۆ، کرده‌یین ناخفتنا نه‌راسته‌وخۆ). سه‌باره‌ت په‌یوه‌ندییا سقکاتیکرنی ب ئەفان هه‌ر دوو جۆرین کرده‌یین ناخفتنیقه، هه‌روه‌کی به‌ری نوکه و ب تابه‌تی د سقکاتیکرنا راسته‌وخۆ و نه‌راسته‌وخۆدا هاتیه به‌سکرن، کو بارا پتر سقکاتیکرن ژه‌ر تابه‌تمه‌ندییا ئەفیی

شیوازی ده‌رپینی؛ ب شیوه‌یه‌کی نه‌راسته‌وخۆ ده‌یتته نه‌نجامدان، واته‌ حنیزا مه‌زن یا سقکاتیکرنی یا د نه‌راسته‌وخۆیا نه‌ویدا، چونکی " د ناف کرده‌یین ناخفتنییا مه‌به‌ستا فه‌شارتی گه‌له‌ک هه‌یه، ب تابه‌تی د کرده‌یین ناخفتنی یین نه‌راسته‌وخۆدا " (شیرزاد سه‌بری عه‌لی : 2014 : 46). لی ئەفه ب واتایا هندی نینه؛ کو سقکاتیکرن ب شیوه‌یی کرده‌یا راسته‌وخۆیا ناخفتنی ناهیتته نه‌نجامدان، ژه‌رکو د شیاندایه سقکاتیکرن ب هه‌ر دوو جۆرین سه‌ره‌کیین کرده‌یین ناخفتنی به‌یتته نه‌نجامدان، بیکومان ئەفه‌یی ل دویف مه‌به‌ست و ریزه و پله و ئاست و ژینگه‌ه و ده‌رووبه‌ری ئەفیی سقکاتیکرنی دینیت، هه‌روه‌سا ژه‌رکو فه‌کولین د ئاستی پراگماتیکیدا، له‌ورا دی ب تتی به‌حس ل سقکاتیکرن د کرده‌یین ناخفتنا نه‌راسته‌وخۆدا هیتته‌کن. ژه‌ر ئەوی جه‌ختکرنا سقکاتیکرنی ب شیوازی نه‌راسته‌وخۆفه، ب تابه‌تی د کاریکاتیریدا، گه‌له‌کجاران ئەف شیوازه ژ راستییی دویر دکه‌فیت، ئانکو په‌یاما خۆ ب نه‌راسته‌وخۆیی و نه‌په‌نی و دوو رویی دکه‌هینیت و ب باوهریا (سیرل : searle) (سقکاتیکرن یا راستگو نینه؛ ئانکو کرده‌یه‌کا ناخفتنی یا راست نینه) (Searle : 113 : 1979). هه‌روه‌سا (نامه‌نت) دپێژیت : (کرده‌یین ناخفتنا سقکاتیکرنی، کریاره‌کا نه‌راسته‌وخۆیه و دیت راست نه‌ین و راستگوئی تیدا نه‌یت) (Amante : 1981 : 77). که‌واته سقکاتیکرنی دقیت ب شیوه‌یه‌کی نه‌راسته‌وخۆ کریاره‌کی نه‌نجامده‌ت، کو دیت ئەف چەنده د چارچۆفه‌یی کرده‌یین ناخفتنییا بیت، هه‌روه‌سا ژه‌ر ئەوی زنده‌پۆی و زنده‌بێژیا د ئەفیی شیوازی هه‌ی، گه‌له‌کجاران دجینه د بازه‌یا نه‌راسته‌گویندا. هه‌ر وه‌کی د ئەفیی وینه‌یی کاریکاتیرین ل خواریدا دیاردیت، کو ژ نه‌نجامی ئەوی داخواری و بانگه‌شه و فشارا ژلای خه‌لکیقه هاتیه‌کن، زنده‌پۆی و زنده‌بێژیه‌کا زنده د ئەفیی کاریکاتیریدا هه‌یه، چونکی چ گوند ب نافیی (شه‌په‌پیشان) نینه و چ گوندانزی داخوانه‌کریه بیته پاریزگه‌ه، لی واتایا فه‌شارتی و نه‌راسته‌وخۆ یا ئەفیی کاریکاتیری ئەوه، کو وه‌کی تواج و سقکاتیکرنا کیه‌ی ژبو ئەوان فه‌زاین کو دخوازان بینه پاریزگه‌ه، چونکی ئەفه ماوه‌یه‌که ئەفیی دیارده‌یی ل هه‌رنیا کوردستانی سه‌ره‌له‌ایه و هه‌زماره‌کا زنده یا فه‌زایان داخواری پاریزگه‌هه‌وونا خۆ دکهن، کو ب بۆجوونا کاریکاتۆرفانی ئەف فه‌زایه هیشتا هندی گوندانه و ماف نینه بینه پاریزگه‌ه :

خودانین موولهیدیمان سڤکاتیکنه ب هاریکاریا تواج لیدانی، هر وهکی دهینه زانین ل دمهکیدا، کو رهوشا کارهین نهیا باشه و خهک یی بی کارهه، بهردهوام خودانین موولهیدیمان داخوازا پیدانا کرینا کارهین ژ هاولاتیان دکهن، ئەفنی چهندیژی نهپازییوون د ناف خهلیکیا دروستکریهه. ههروهسا د ئەفنی وینهین کاریکاتیکیی ل سهیدیا، سڤکاتیکن وهک کردهیا ئاخفتنی هاتیهه ئەنجامدان و د گوتنا : (ما ههه کەسی دەرچوو دی هیتته دامهزراندن مامو) دیار دیت، چونکی ل قیری سڤکاتیکن ب هزر و بۆچوونا دەرچووین زانکو و پهیمانگهان هاتیهه کرن، کو داخوازا دامهزراندنی دکهن، چونکی ئەم ب هاریکاریا دهورو بهری دزانین، کو ئەفه چهنه سالهکه ل ههزینا کوردستانی ههزارهکا زور یا دەرچووین هیهه و نههاتینه دامهزراندن و بهردهوام خۆنیشانانان بۆ ئەفنی مهبهستی دکهن، لی حکومهتی شیانین

(رۆژناما ئەفرۆ، ژماره 1344، دهوك، 2014)

ههروهسا د پهيوهنديا د نافهرا سڤکاتیکن و کردهیا ئاخفتنا نهراستهوخودا، جهختی ل سهههندی دهینه کرن، کو ئەگهه کردهین ئاخفتنی ب تتی وهکی دهربرینهکا زارهکی سهههدهیپی ل گهل سڤکاتیکنی بکته، هینگی ئەفه دبیته شیوازکی بی رومیعی و فهگوهاستنا ههلوستهکێ رهتکریه، چونکی کردهین ئاخفتنی وهسا وهسفا سڤکاتیکنی دکته، کو جهختکن و نهریکنی ب خۆفه دگریت، شیوازکه یا ب زهحهته رهزاههندی ل سههههیتهدان، ژهر هندی کردهیا ئاخفتنی ل چهوانیا فهگوهاستنا دهرپین سڤکاتیکنی و چارچۆفهینی ئەوی . . . هتد فه دکولیت (Ramos : 1997 : 394). واته سڤکاتیکن شیوازکی تاییهته ژ شیوازین کردهین ئاخفتنی، کو بی پلان و نامادهکاری ناهیتته ئەنجامدان، چونکی گهلهک ههستیاره و ب ئیک کردهیا ئاخفتنهکا سڤکاتیکنی کار و کارفهدان دروستدین، کو گهلهک ژ کردهین دی کاریگهتره"ب ئەفنی چهندی بکارهینانا زمانی دهینههسالوخکن، کو چالاکیهکه ب دیارکنا مهبهستی ب ریکا کردهین ئاخفتنی رادیت" (شیرزاد سهبری علی : 2014 : 49). بۆ نمونه ئەگهه تهماشهه ئەفان وینهین کاریکاتیکیی ل خواری بکهین :

(رۆژناما ئەفرۆ، ژماره 1353، دهوك، 2014)

دیسا ئەگهه تهماشهه ئەفنی وینهین کاریکاتیکیی ل خواری بکهین :

(گوفاری گهپ، ژماره 167، ههولیر، 2015)

د ئەفنی وینهین کاریکاتیکیی ل سههیدیا دینین، کو سڤکاتیکن ب ریکا کردهیا ئاخفتنی لی وهک جوینهکا سڤک و ژ بهای کیمکرن ب مهبهستا سڤکاتیکنی هاتیهه ئەنجامدان، کو ئەوژی د دهرپینا(ههه خشیم)دایه، ل قیری دهمی ئەف بهرپسه ئەفنی بهرسنی ددهته بهرامبهری خۆ، سڤکاتیکیی ب تیکههشتن و ههلسهگاندا ئەوی

(رۆژناما ئەفرۆ، ژماره 1600، دهوك، 2015)

د ئەفنی وینهین کاریکاتیکیی ل سههیدیا، سڤکاتیکن ب ریکا ئەفنی کردهیا ئاخفتنی (هههه کارهبا خۆ چیکه باشی وهه) هاتیهه ئەنجامدان، واته ل قیری سڤکاتیکن وهکو کردهیهکا ئاخفتنی هاتیهه ئەنجامدان، چونکی مهبهستا ئەفنی ئاخفتنا خودانی مالی بۆ

ئەفنى ئاخىقتى دگەن، كۆ سىڭاتىكرنە، ھەر وەكى د ئەفنى وئىنەين كارىكانتېرىن ل خوارىدا دياردېيت :

د ئەفنى وئىنەين كارىكانتېرىن ل خوارىدا، سىڭاتىكرن ب رىكا دەرگەفئەين ئاخىقتى ب دەستفە دەيت ئەوژى ب دوو رىكان :

1. ب رىكا دەرپرېنن زمانى :

د ھەر دوو دەرپرېنن (ھەر بژىت حكومەتا مە) و (فېجا ھزرىن ژنا دووى ژ سەرى خۆ بىنە دەرى مېرو) دا ئەفنى دەرگەفئەين ددەت : (كۆ زەلام ب تى شىت ئىك ژنى بېنىت) ئەفئەبى ب خۆ سىڭاتىكرنە ب زەلامى، چوئى ئىدى ئەوى شىان نەمانبە ئەفنى داخووزى بگەت.

2. ب رىكا وئىنەي :

د وئىنەي ب خۆ ژىدا دەرگەفئە ھەيە، كۆ سىڭاتىكرن تىدا ھەيە، ل سەر ئەوى بىناقى، كۆ ھەر زەلامەك پىنگېرىپ ب ئەوى ياساى نەكەت دى ھىتە سزادان و ھوسا ژن بېز دىت و زەلام بەرامبەر ژنى بېھىز دىت، لەورا خۆ راووستيانا ھەر دووكان ئەوى چەندى دياردەكەت.

(رۇژناما ئەفرۆ، ژمارە 1364، دھوك، 2014)

دشياندايە بېژىن، كۆ دەرگەفئەين ئاخىقتى باشتىن دەرئەنجام و شروڤەكرن بۇ ھەر سىڭاتىكرنەكى دەستىشاندىكەن، چوئى دەرگەفئە چارسەرىيا ئەوى مژدارى و نەروھىنيا دەرپرېنن سىڭاتىكرن دگەت، كۆ ئەگەر ب ھارىكارىيا ئەوان دەرگەفئەين نەيت، رەنگە چ جارن ل مەبەستا سىڭاتىكرنەكى نەگەھىن، گرايس د بەحسكرا دەرگەفئەين ئاخىقتىدا، ئامازە ب ئەوى چەندى ژى دايە، كۆ چەوا دى نشتكى بېژىن و مەبەستا مە تىشتەكى دى بيت، د قېرىدا دەرگەفئەيت، كۆ دوو جۆرىن واتانى ھەنە، ئەوژى واتايا ئاشكەرا و واتايا دەرگەفئەينە(عەبدوولواھىد موشىر دزەبى) :

2014 : 166-167). د راستىدا ئەف بۇجونا گرايسى دىتە باشتىن سنووردانان

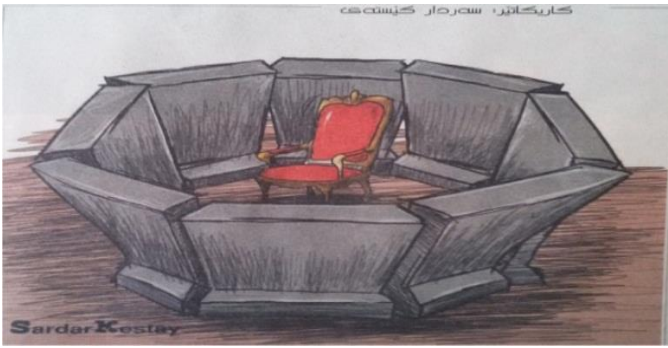
بۇ بارودۇخى دگەت، لى د ھەمان دەمدا كارىكانتورفانژى سىڭاتىكرن ب ئەفان جۆرىن بەرپىسان دگەت، ئەوژى ب نىشاندىانا گەندەلمىيا ئەوان ب تايبەتى د دەرپرېنن : (تە نەسرىا قى مەھنى ژى ل قومارى دا) و (حكومەت خوسارەت بوو نە ئەز). واتە ئەف بەرپىسە ب پارىن حكومەتى قومارى دگەن.

2. سىڭاتىكرن و دەرگەفئەين ئاخىقتى د كارىكانتېرىدا :

ئىك ژ بابەت و بوارىن دىين گرىگىن پراگماتىكى دەرگەفئەين ئاخىقتىنە، چوئى ل دەمى ئاخىقتىنەك دەيتەكرن ھەندەك دەرگەفئە و دەرئەنجام بۇ ھەنە، كۆ ب رىكا دەوروپەرى ئەو دەرگەفئەيە دەينە زانين و دەستىشانىكرن. فەكولينا دەرگەفئەين ئاخىقتى دزفرتەفە بۇ فەبەلسۆف(گرايس) ئەوژى ل دەمى محازەرەبەك ل زانكوييا ھارفارل ل سالا 1967ز بىنشىكىشكرى، ئەوى قىا د ناقبەرا ئەوى واتايا راستەوخۆ و نەراستەوخۆدا ئەوا گوتن ھەلدگرىت، رىكەكى دابىت، كۆ ژ ئەفنى چەندى، ھزرا دەرگەفئەين ئاخىقتى ل دەف دروستبوو(شېرزاد سەبرى عەلى : 2014 : 178).

دەرگەفئە دەيتە بىناسەكرن، كۆ : ئەو واتا زىدەيە و دەرئەبىيە و بىدقىيە بىشېبىي بېتتە كرن، داكو ب رىكا بەزاندنا بنەمانى ھارىكارىي ب دەستفەبېت(عەبدوولسەلام نەجمەدىن عەبدوللا : 2008 : 97). ئەفجا ب ھارىكارىيا دەرگەفئەين دشىاندايە، ل دەرپرېنن سىڭاتىكرن بگەھىن، چوئى ھەر وەكى دەيتە زانين (سىڭاتىكرن ب واتايا خاپاندن، فەشارتن، نەزانىنا ژ قەستا دەيت و د تىگەھى خۆبى بەرفرەھدا ئامراز و ئالافەكى تەكنىكى و ئەدەبىيە، كۆ د رويى خۆبى ژ سەرفەدا؛ بەرۇفاژى بارودۇخى كردارى و راستەقىنەكى كەتوارىيە) (<http://en.wikipedia.org>).

كەواتە سىڭاتىكرن ئىكە ژ ئەوان شىوازىن، كۆ باراپتر پەياما خۆ ب شىوہەكى مژدار و نەپەنى و نەراستەوخۆ ئاراستە دگەت، ئەفجا ژۆ تىگەھشتن ل پەياما سىڭاتىكرن دىت دويشچوونا دەرگەفئەين ئاخىقتى بگەين و ل دويش ئەوى دەوروپەرى تىدا ب كارھاقى و ب ئەفنى چەندى پەيام پوھن و ئاشكەرادىت و دەرگەفئەين گونجاي بۇ ھەر ئاخىقتىكە ھەلگرا پەياما سىڭاتىكرن دەينە دەستىشانىكرن و تىگەھشتن دروست دىت. ب تايبەتى د سىڭاتىكرنەكا وئىنەين كارىكانتېرىدا، ئەف چەندە ديار دىت، چوئى گەلەكجاران د وئىنەيەكى كارىكانتېرىدا بابەت و مژارەك ب شىوہەكى نەراستەوخۆ دەيتە ئازراندن، لى خەلك ب ھارىكارىيا ئەوى دەوروپەر و ژىنگەھ و كەتوارى تىدا؛ ل مەبەست و دەرگەفئەين

(رؤژناما وار، ژماره 1050، دهوك، 2014)

ديسان تهگه تماشه‌ی ئه‌في وینه‌ي کاريکاتيرپي ل خوارى بکين،

(رؤژناما وار، ژماره 1020، دهوك، 2014)

د ئه‌في وینه‌ي کاريکاتيرپي ل سهریدا، د دهرپينا(فەيسبوکيزم يا لته!!)دا ئه‌في دهرکه‌فته‌ي ددهت، کو (ئه‌ف که‌سى نه‌خوش به‌رده‌وام ل سهر فەيسبوکيه و ئيشا ئه‌وى ب تتي فەيسبوک و کارتیکرنا ئه‌ويه) ئه‌فه‌ي توانجه و بۆ مه‌به‌ستا سڤکاتیکرنیه ب ئه‌وى که‌سى، کو همی ژيانا خو ب ئه‌في کارفه گریدايه و خوشی و نه‌خوشیين ئه‌وى گریداى فەيسبوکيه، له‌ورا نوژاری گوته‌ي: (فەيسبوکيزم يا لته!!).

3. سڤکاتیکرن و نيشانکار د کاريکاتيرپیدا :

نیشانکار زارافه‌يه‌کي پراگاتیکيه، زمان و دهوروبه‌رى پیکه‌ه گریده‌ت، بۆ هندی داکو ته‌مؤمزی د واتایا ئه‌وان نيشانکاراندا نه‌مینیت و واتایه‌کا دیارکری بدن، ژ به‌رکو ئه‌وان نيشانکاران واتایه‌کا فراوان و به‌فره‌ه هه‌يه، نيشانکار د ساده‌ترین پیناسه‌یا خودا بریتيه ژ تیکه‌هه‌کي زمانی، کو همی ره‌گه‌زین زمانی کۆمدکه‌ت، ئه‌وين راسته‌وخۆ فه‌دگه‌پنه سهر دهوروبه‌رى(شیرزاد سه‌بری عه‌لی : 2014 : 170). ئه‌فجا ژبه‌رکو زمان ئیکه ژ ئه‌وان که‌ره‌سته و ئالافین گه‌هاندنا باه‌تی سڤکاتیکرنی، له‌ورا سڤکاتیکرن فه‌در ناییت ژ ئه‌فان نيشانکاران، به‌لکو به‌رؤفاژی، نيشانکار دینه

بۆ ههر دهرپینه‌کا سڤکاتیکرنی، چونکی سڤکاتیکرنی ب هه‌مان شیوه دهرپینه‌که، کو ههر چه‌نده واتایه‌کا ئاشکه‌را هه‌يه(کو ئه‌فه نه‌مه‌به‌سته)، لئ د هه‌مان دهمدا واتایا دهرکه‌فته‌ی هه‌يه(کو ئه‌فه واتایا مه‌به‌سته)، کو ب شیوه‌يه‌کي نه‌راسته‌وخۆ هاتیه دهرپین و ب هاریکاریا دهوروبه‌رى ده‌يته ده‌ستینشانکرن و زاین، که‌واته(دهرکه‌فته‌يین ئاخفتنی پیکه‌هاتینه ژ شروفه‌کرن و لیکدانا ئاخفتنی ب تابه‌تی ئه‌و زانیاریین، کو ب شیوه‌يه‌کي نه‌راسته‌وخۆ ژ ئاخفتنی دهرکه‌هفن)(ئه‌رشه‌د شوکری ئیسلام : 2014 : 21). ل خوارى دئ ئاماره‌ي ب چه‌ند وینه‌يه‌کين کاريکاتيری ده‌ين، کو چه‌ندین دهرکه‌فته‌يین ئاخفتنی و ب مه‌به‌ستا سڤکاتیکرنی تیدا هه‌نه :

(گوفاری گه‌پ، ژماره 125، هه‌ولیر، 2011)

د ئه‌في وینه‌ي کاريکاتيرپیدا، ئه‌ف دهرکه‌فته‌یا ئاخفتنی هه‌يه، کو(ل گومرک و خالین سنووری گه‌ندلی هه‌يه و ب تتي ئارمانجا وه‌رگرتنا پاره‌ی هه‌يه ژ بازرگانان، بیکو تماشه‌ی کواله‌تی و پشکینا تشتی بکهن، ئه‌وين ده‌ينه د ناف سنووری کوردستانیدا). ئه‌فه‌ی سڤکاتیکرنه ب کاروبارین ئه‌وان یین نه‌دروست، چونکی بۆ ئه‌وان به‌رزه‌هه‌ندییا خه‌لکی گزنگ نینه ب تتي پاره‌ گزنگه. هه‌روه‌سا د ئه‌في وینه‌ي کاريکاتيرپي ل خواریدا، دهرکه‌فته‌یا ئاخفتنی ئه‌فه‌يه، کو(کورسیکا ده‌سته‌لاتی یا د نافه‌را چه‌ندین دیوارین کۆنکرینیدا و گه‌هشتن ب ئه‌في کورسیکی کاره‌کي ب زه‌حه‌مه‌ته) ئه‌فه‌ی سڤکاتیکرنه ب (سیسته‌می حوکمرانیی ل وه‌لاتی)، چونکی وه‌رگرتنا ههر پوست پله‌يه‌کي گه‌ندلی تیدا هه‌يه و ل دویت ئه‌وى سیسته‌می دیوکراتی نینه، ئه‌وى به‌حس ژئ ده‌يته‌کرن :

(رؤژناما وار، ژماره 1086، دهوك، 2014)

ل قيرئ نيشانكارئ كهسى (تو) د دهرپينا (پشتى تو يوويه پهراهمانته رژی جارچار پفكى مه ژير نهكهی!) دا، كو بو مه بهستا سڅكاتيكرئ هاتيه بكارهينان، كو ب هاريكاريا نهوى دهوروبهري تيدا بكارهاتى، ثم دزايين، كو نيشانكارئ (تو) بهحسى بهريزهكيه، كو د هملبژارتناندا دهرچوويه، كو بهرى هملبژارتنان چهند سؤز دابنه خهلكى، بهلى پشتى يوويه پهراهمانته، خو بیدهنگ كړييه، بيگومان نهفهزى سڅكاتيكرنه ب نهوان جوړين بهريزيان، چونكى پشتى دبنه پهراهمانته سؤزين خو ب جه ناهين.

ب. سڅكاتيكرن و نيشانكارئ دهى :

" نيشانكارين دهى نهو كه رهسته نه، نهوين ناماژهي ب دهمهكى ددهن، كو ب رپكا دهوروبهري دهينه دهستنيشانكرن " (شيزاد سهبرى عهلى : 2014 : 173). واته هر وهكى ژ نافي نهوان ديار، كو نهف نيشانكاره گرئداى دهمينه و ناماژهي ب دهى ددهن، نهفچا نهف دهمه بورى بيت يان نهبورى بيت يان ناماژدان ب روژ و ههپف و سال و . . . هند بيت. لئ تشتى گزنگ ل قيرئ نهفهيه، كو چهوا نهف نيشانكارين دهى دبنه كه رهسته بو سڅكاتيكرئ؟ بهلى شيوازي سڅكاتيكرئ و ب تابيهتى د وينهين كاريكاتيريدا، گهلهك مفاى ژ نهقان نيشانكارين دهى وهردگريت و بو مه بهستا سڅكاتيكرئ ب كاردهينيت، هر وهكى د نهفى وينهين كاريكاتيريين ل خواريدا ديارديت :

باشترين بهلگه ژيو گهاندنا پهياما سڅكاتيكرئ (چونكى شروفهكرنا سڅكاتيكرئ يندفى ب زهمينه پهكال بار و بهرفره ههيه و دفتت پهيوهندى و گهاندنهكن ل گهل كوم و جفاكى دروست بكت) (Myers Roy : 1977 : 4). ژهر هندى نيشانكار نهفچا هر نيشانكارهكى (كهسى، دهى، جهمى، . . .) بيت، باشترين زهمينه بو گهاندنا پهياما سڅكاتيكرئ بهرهفدكهن. د راستيدا سڅكاتيكرن د ناف نامرازين ديين رهوانبزيبيندا بهيزتره، وهكى : (بابتهين رهوانبزي و زيدهروؤى و خوازه و . . . هند) (leech : 1983 : 82). لئ سهارت نيشانكاران " كو پيكهاتهين سڅكاتيكرئ نين، چونكى دهرپينين سڅكاتيكرئ دشين بيى نهوان نيشانكاران ببنه سڅكاتيكرن، لئ ل دهى دهرپينين سڅكاتيكرئ نهقان نيشانكاران ل خو دگرن، هينگى بو پتر جهخترن و رژدبوونيه" (Lapp : 1992 : 29). واته ديت نيشانكار بارا پتر ژيو سڅكاتيكرنهكا هيرشبهرانهيا يان ترانه بهينه ب كارهينان، نهفهزى داكو پتر ناماژه ب لايهنى بهر سڅكاتيكرئ كهفتى واته سڅكاتيكرئ بهيته دان و بلخيته د ناف بازنها سڅكاتيكرئ پتر بهيته كيمكرن و شكندن. يندفقيه ل قيرئ بهحسى سڅكاتيكرئ د جوړين نيشانكاراندا بكهين :

أ. سڅكاتيكرن و نيشانكارئ كهسى

نشانكارين كهسى هاتيه پناسهكرن، كو " بريته ژ نهوان نيشانكاران نهوين ناماژهي ب هاوبهشين ئاخفتنى (ئاخفتنكر و گوهدارى) د ناف پرسيسا ئاخفتنيدا دكهن و نهوان كهسان دياردكهن، نهوژى ب رپكا (جمناف، نافي كهسى و نامرازي ناماژهين. . .) (شيزاد سهبرى عهلى : 2014 : 171-172). ههروهسا نهف نيشانكارين كهسى، ل دويف دهوروبهري، هر جارى بو كهسهكى يان رويدانهكى يان تشتهكى فهدگرينهفه و بيى دهوروبهري واتا يهكا روهن و دياركى نايت (هؤگر مهحمود فهرج : 2000 : 7). ل قيرئ دسياندايه، كو سڅكاتيكرن ب ههمان نيشانكارين كهسى بهيته نهجمان، ب تايهتى د وينهين كاريكاتيريدا نهف چنده گهلهك دهينه بكارهينان. هر وهكى د نهفى وينهين كاريكاتيريين ل خواريدا ديارديت :

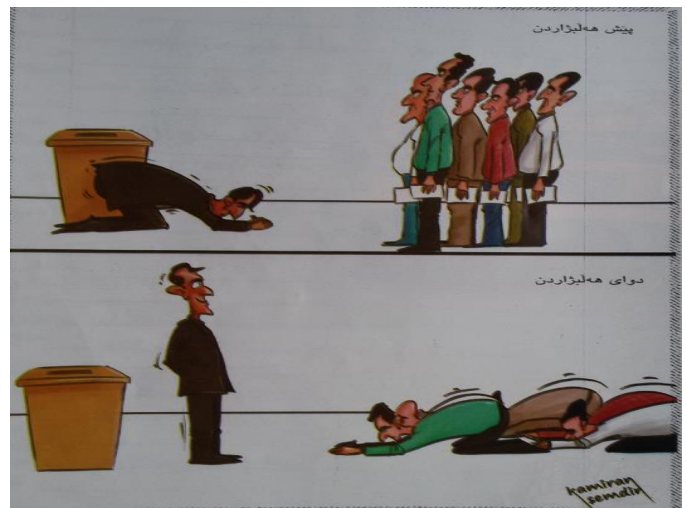
ج. سڦکاتیکرن و نیشانکاری جھی

ئەوان نیشانکاران ب خۆفەدگریت، ئەوین ئامازەین ب جھەکی ددەن و بریتینە ژ : ل فیرئ، ل ویرئ، لیزە، لەوئ، ل ئەفی باژیری. . . هتد(شیرزاد سەبری عەلی : 2014 : 174-175). هەر وەسا سڦکاتیکرێکەر دشیئت هەمان نیشانکارین جھی بۆ مەبەستا سڦکاتیکرێ ب کارهینیت و ب تاییهتی د وینەین کاریکاتێزیدا، ئەف نیشانکارە گەلەک دەهیتە بکارهینان، بۆ نمونە ئەگەر تەماشەیی ئەفی وینەین کاریکاتێزێ ل خوارئ بکەین، دئ بێنن، کۆ سڦکاتی ب ریکا نیشانکاری جھی ب چاقدیرین لایەنین سیاسی بۆ هەلبژارتان هاتییە کەن، ئەوژئ د دەبرینا(وەرە فیرئ نەچە ویرئ. . . دا، دیار دیت، کۆ (فیرئ) و (ویرئ) دوو نیشانکارین جھینە و ئامازەین بۆ جھەکی دکەن و نیشانکاری ئیکێ ئامازەیه بۆ جھی نێزیک و ئی دووئ ئامازەدانە بۆ جھی دوور، ل فیرئ بکارهینانا ئەفان نیشانکارین جھی، بۆ مەبەستا سڦکاتیکرێیە ب ئەوان چاقدیرین سیاسی، چونکی ل رۆژا هەلبژارتاندا، کۆ هەرچەندە بانگەشەیا هەلبژارتان هاتییە راوەستاندن و ئەف لایەنە ب تئ وەکی چاقدیر بۆ تینینیکرنا پروسسسا هەلبژارتان ژلائی کۆمسیونا هەلبژارتناشە هاتینە داخوارکەن، ئی ئەو تەنانت ل سەر سندوقا دەنگدانێژی داخوارئ ل خەلکی دکەن، کۆ دەنگی خۆ بدەنە ئەوان و هەر ئیک دبیژیی : وەرە فیرئ نەچە ویرئ. . .)، لەورا ئەف دیاردەیا نەیاسایی ب سڦکاتیکرێ هاتییە نیشانان بۆ رایا گشتی، بیکومان ئەف چەندەژی ب هاریکاری دەوروویرئ تیدا ب کارهاتی دەهیتە زاینن، چونکی ئەگەر ئەف دەبرینە نەهیتە گریدان ب ئەوی دەوروویر و جھی تیدا ب کارهاتی رەنگە چ جارا د مەبەستا ئەوئ نەگەهین، کۆ ئەوژئ سڦکاتیکرێ، لەورا پراگاتییک گزگیی ب نیشانکاران ددەت و واتایا ئەوان یا دەستنیشانکەری ب ریکا دەوروویر دیاردەت، چونکی سیانتیک نەشیت واتایا ئەوان یا تەمام دەستنیشانکەت(هەژار کەمال یوسف :

2014 : 87).

(رۆژناما وار، ژمارە 1080، دھوک، 2014)

(گۆفاری گەپ، ژمارە 168، هەولێر، 2015)

د ئەفی وینەین کاریکاتێزێ ل سەریدا، کاریکاتۆرفانی ب هاریکاریا هەر دوو نیشانکارین دەمی(پیش هەلبژاردن) و (پاش هەلبژاردن) ب سڦکاتیکرێ بەراوردی د نافەرا ئەفان هەر دوو دەماندا کریه، کۆ ئەفەژی بۆ هەندەک جۆرین بەرێژان دیتە سڦکاتیکرێ، کۆ بەری هەلبژارتان گەلەک خۆ بۆ خەلکی دسکینن و خۆ کیمدکەن، ژ پیخەمەت ب دەستشەهینانا دەنگان، ئی پشتی هەلبژارتان خەلکی ژبەر دکەن و ئیدی پیدقیه خەلک خۆ پاقیزیتە بەر پینین ئەوان، هەتا کارەکی بۆ بکەن. هەر وەسا د ئەفی وینەین کاریکاتێزێ ل خواریدا، ب ریکا نیشانکاری دەمی(پینج دەفە) سڦکاتیکرێ هاتییە ئەنجامدان، ئەوژئ ل دەمی فەرمانبەرەکی گوتییە ریشەبەری : (گەرەم مەبورو. . . پینج دەفە مۆچەکەتم تاخیر کرد!) و د بەرامبەردا ریشەبەر گەلەک تورە دیت و گەفا فەسلکرێ ئی دکەت، ئەگەر جارەکا دی مۆچەین ئەوی گیرۆ بیت و بیکومان ب کارهینانا ئەفی نیشانکاری دەمی، سڦکاتیکرێ ب ئەفان جۆرین ریشەبەران، کۆ تەنانت نەشین پینج خۆلەکانێژی خۆ ل بەرامبەر گیروون مۆچەیی بگرن و توندترین هەلوێست نیشانددەن :

(گۆفاری گەپ، ژمارە 168، هەولێر، 2015)

بؤ باهتق بهحسکری (Wilson and Sperber, 1992 : 23). واته شروؤفه کرنا دروست و راسته قینه یا په یاما سفکاتیکنی ژلانی گوهداریشه؛ گریډای گریمانه کره کا راست و دروست و پیشه کی یا نهوی په یامینه، ل فیزی دگهینه نه فی خالا هه فیشک؛ نهوژی نه فیه، کو گریمانا پیشه کی پیروسه یه کا هه فیشکه دنا فیه را سفکاتیکنی که و سفکاتیکنی که یدا، واته هر دووک د نه فی قوناغیدا دهر بار دین. نه گهر بؤ هر شیواز و باهت و په یوه ندیکرنا دیا د نافه را جفاک و تاکه که ساندان؛ گریمانه یین پیشه کی پیروسه یه کا ناسایی و ئوتوماتیکی بیت، نه فیه د شیوازی سفکاتیکنی که یدا گریمانین پیشه کی پیتر جهختی ل سهر دهینه کرن، چونکی سفکاتیکنی د سروشتی خودا باهت کنی هه ستیاره، نه فجا بهری ئاخفتنکه ب نه فی شیوازی بناختیت؛ که لهک گریگیتی ب گریمانین پیشه کی و دهر نه جام و دهر که فته یین نه فی ئاخفتنی ددهت، داکو په یاما خو ب هشیاری و کاریگری بگه هینیت، ههروه سا بهرنگاری هه لوپسته کنی نه خواستی و توند ژلانی گوهداریشه نه بیت، (چونکی ل دهمی خهک دهر پرینین سفکاتیکنی دینین؛ گریمانا هندئ دکهن، کو بهرامه بری یان گوهداری شیانین شروؤفه کرن و تیگه هشتنا نه فی شیوازی هه یه (Gibbs and Coloston : 2001 : 188). که واته سفکاتیکنی که بهری په یاما خو یا سفکاتیکنی ئاراسته بکهت، گریمانا هندئ دکهت، کو لایه فی سفکاتیکنی که تا راده به کنی باش شیانین تیگه هشتن و ژ ئیک فافارتنا په یاما نهوی هه یه. هر ژهر هندئ و ب هاریکاریا نهوان گریمانین پیشه کی سفکاتیکنی که باشترین و گونجوترین دهر برین و هه لوپست و بارودوخ بؤ که هاندنا په یاما خو هه ل د بؤ یریت. ژهر کو سفکاتیکنی شیوازه کنی خایاندن و فیلبازانه به و هه لگرا په یامه کا پری که نین و ترانه به، لهورا دقیت که سی سفکاتیکنی که ب هشیاری و شاره زاییه کا زیده هه ولا گریمانه کرن و تیگه هشتنا نه فی په یامی بدهت، چونکی که سی سفکاتیکنی که هه ولدهت، کو سفکاتیکنی که بئخیته د باز نه به کا گرتیدا و ب هه می شیوه به کی نهوی کیم بکهت و هزارا نهوی ئالوز بکهت و ئیراده یا نهوی بشکینیت، نه فیه ژئ داکو مه بهست و ئارمانجا خو، کو سفکاتیکنی که بجهینیت، که واته (شیوازی سفکاتیکنی که ژلی که هاندنا په یامه کنی بؤ گوهداری؛ هه ستنی پیکه نیلژی دروست دکهت، نه ف دهر پرینین سفکاتیکنی که ب پیکه نیلترین شیواز دهینه هژمارتن، چونکی سفکاتیکنی که ب نه فی چهندي دقیت و هه سا خو نیشا دهوروبه ر و که سایه تیان بدهت، کو که سه کی بهیزه و کونترولا بارودوخی کریه و سفکاتیکنی که نه شیت هچ کارتیکرنی ل نهوی بکهت (Dews

نه گهر ته ماشه ی نه فی وینه فی کاریکاتیرین ل خواری بکهین، دئ بینین، کو دوو نیشانکارین هچي نهوژی (زانست له نیره) و (زانست له جیهان) هه نه، کو ب ئارمانجا سفکاتیکنی هاتینه بکارهینان و ب هاریکاریا دهوروبه ری ل مه بهستا فه شار تیا نهوان نیشانکاران دگهین، نهوژی نه فیه ل دهمی کاریکاتور فان راپووی ب بهراوردکرنا ئاستی پیشه که فتننا زانستی د نافه را (ل نیره) واته ل کوردستانی و ل جیهانی، نه فیه ژئ ب سفکاتیکنی که نیشاندایه، چونکی ل کوردستانی زانست که لهک هیدی و ل سهر خو، کو ل سهر عه ربهانه کنی ب ریقه دجیت، لی ل جیهانی زانست وهکی رونا هییا بریسینی نیشاندایه، واته که لهک ب لهزه و زور پیشه که فتنیه :

(گوفاری گپ، ژماره 160، هه ولیر، 2010)

د. سفکاتیکنی و گریمانین پیشه کی د کاریکاتیریدا گریمانین پیشه کی تیگه هه کنی پراگاتیکیه، خودان سروشته کنی زمانیه، کو ب ریکا هینایین زمانی نهوین گوتن ب خو فیه دگریت دهینه تیگه هشتن (بادیس لهویم، 2014، 27). گریمانین پیشه کی ب ریکا رسته فی دهینه دهستنیشانکرن و هزارا گریمانین پیشه کی دابه شی دوو به شان دبیت :

1. چیدبیت و اتایا رسته فی هه بوونا گریمانه کا دیارگری د و اتایا گوتنندا ب خو فیه بگریت.
2. هه می نهو گریمانه یین د و اتایا گوتنیدا دیار دین، پیشوهخت ییشینی بؤ هاتیه کرن، کو د و اتایا رسته فی ب خودا ههین (ژهیه حمو الحاج، 2015، 359). ئاخفتنکه و گوهدار ب هاریکاریا دهوروبه ری گریمانه کرنی د نافه را خودا نه نجامددهن و ل دویش گریمانه کرنی شروؤفه یا په یاما ئاخفتنکه ری دهینه کرن، ههروه سا د سفکاتیکنی که یدا؛ (شروؤفه کرنا سه رکه فتنیه یا سفکاتیکنی که ژلانی گوهداریشه؛ گریډای شیانین نهویه ژئ تیگه هشتنا دهر برینان و بیرهاته فیه و زانینا هه لوپستین ئاخفتنکه ری

ئەنجام

پشتی دوماھیک ھاتنا ئەفی فەکوئینی، ئەم گەھشتینە ئەفان ئەنجامین ل خوارى ديارکری :
پێشەکییدا، د چەندین وینەین کاریکاتییدا دیارکەین :
د ئەفی وینەین کاریکاتییدا ل خواریدا، سقکاتیکن ب ریکا ئەفان گرمانین پێشەکییدا ھاتیبە گەھاندن :

1. سقکاتیکن باراپتر ب ئەوی شیوازی دەیتە ئەنجامدان، کو تشتەك بێتە گوتن یان دەرپین، لی مەبەست نشتەکی دی بیت، واتە گوتن و نیشاندا ھەلوپستەکی ئاشکەرا و راستەوخۆ، بۆ گەھاندنا مەبەست و واتا بەکا فەشارتی و نەراستەوخۆ، کو ئەوژی سقکاتیکنە.

2. سقکاتیکن ب شیوەیەکی گەھەك بەرفرەھ، د کاریکاتییدا کوردیدا دەیتە بکارھینان و رەنگەھەدانا پراپیدا لایەنین ژیانی دکەت.

3 سقکاتیکن د کاریکاتییدا کوردیدا، ب شیوەیەکی نەراستەوخۆ دەیتە ئەنجامدان، لەورا خەلك ب ھاریکاریا دەوربەری، ل مەبەستین فەشارتییین کاریکاتییدا، کو ئیک ژ مەبەستین گزنگ ژ ئەوان سقکاتیکنە دکەھن. ژبەر ھندی سقکاتیکن ھەلگرا رەھەندی پراگاتیکییە.

4. جوین و ناوژاندن و تواخ وەك پلەیین سقکاتیکن، د کاریکاتییدا کوردیدا بۆ مەبەستا سقکاتیکن دەیتە بکارھینان و رۆلەکی کارا و بەرچاف د سقکاتیکن کاریکاتییدا کوردیدا دبین.

5. بوارین زمانییین پراگاتیکی : (کردەیین ئاخفتنی، دەرکەفتە، نیشانکار و گرمانین پێشەکی)ی، رۆلەکی کارا و چالاک د گەھاندن و ئەنجامدا سقکاتیکن و پەياما ئەویدا، د ناف کاریکاتییدا کوردیدا دبین.

6. سقکاتیکن د کاریکاتییدا کوردیدا، دەرپینی ژ گەھەك بارودۆخ و کاودان و بیاف و لایەنین جوړاوچوړین ژیانی، وەکو لایەنین : (سیاسی، جفاکی، ئابووری، کەلتووری. . . ھتد)دکەت و د چارچۆفەین سقکاتیکنیدا، پەيامەکا رەخنەیا توند ئاراستەکی کێاسی و گەندەلی و نەباشی و . . . ھتد، دکەت، ئەفەزی گەلەکجاران ب ئارمانجا چارەسەرکن و چاکسازییە د سەرچەم لایەنین ژیایتیدا. ئەفەزی ب پشتبەستن ب پراگاتیکی دەیتە ئەنجامدان.

لیستا ژنەمران

ئیک : ب زمانی کوردی

1. ئاکو غەریب، (1999) : زمانی کاریکاتیر، چاپی بەکەم، چاپخانە خاک، سلێمانی.
2. ئەحمەد قەرەفی، (2012) : رەخنە ئایرونی لە شیعری نوێی کوردیدا (1925-1970)، چاپخانە حاجی ھاشم، ھولێر.

3072 : 1996 : etal). ل خوارى دى ھەولەمین؛ سقکاتیکن د ناف گرمانین پێشەکییدا، د چەندین وینەین کاریکاتییدا دیارکەین :
د ئەفی وینەین کاریکاتییدا ل خواریدا، سقکاتیکن ب ریکا ئەفان گرمانین پێشەکییدا ھاتیبە گەھاندن :
1. ھەلژارتن ھەنە.
2- شەر د ناھەرا لایەنگرندا بۆ حەجزکرنا دیواران ھەبە.
3 چ دیوار نەمایە بۆ ھەلاستنا وینەیان.

(رۆژناما وار، ژمارە 1069، دھوک، 2014)

ھەرەسا ئەگەر تەماشەیی ئەفی وینەین کاریکاتییدا ل خوارى بکەین :

(رۆژناما ئەفرۆ، ژمارە 1350، دھوک، 2014)

سقکاتیکن د ئەفی کاریکاتییدا ل سەریدا، د ناف ئەفان گرمانین پێشەکییدا ھەبە :

1. گومان ھەبە.

2. حکومەتی پلان نینە.

3. رۆژین بێتقەدانی و نەبێتقەدانی دیار نین.

3. نەرشەد شوکی نیسلام، (2014) : پراگاتیك و فلتەزکرا زانیاریان د پراگەهاندیدا، ناما ماستەری، زانکوی زاخۆ، فاکولتیا زانستین مەروفاقی، سکولا زمان-پشکا زمانی کوردی، زاخۆ.
 4. ئیدریس عەبدولە، (2014): ئەدەبی میلی و فۆلکلۆری، بەرگی یەکەم، چاپخانە حاجی هاشم، هەولێر.
 5. ئیساغیل سگیزی، (2008) : تەفسیرا ژیان، لێ زفرین و راستکرنا زمانی : ئیساغیل تەها شاهین و شەعبان کەمی، الگبە الپالپ، مگبە انوار دلجە.
 6. جەبار ئەحمەد حسێن، (2012) : بێنا سائیرا لە کورتە چیرۆکی کوردیدا (کوردستانی عێراق 1970-1990)، چاپخانە حاجی هاشم، هەولێر.
 7. حسین ئوسان ئەبدورەحمان، (2007) : رولێ (یارادوکس) د پیکهاتا ویتێ هوزانیدا، ناما ماستەری، زانکوی دهوکی، کولێژا ئادان، پشکا زمان و ئەدەبا کوردی، دهوک.
 8. شەنە ئەبوەکر ئەحمەد، (2008) : زمانی جەستە(لیکۆلینەووەیکی وەسفی مەیدانییە)، نامە ماستەری، زانکوی سەلاحەددین، کولێژی زمان، هەولێر.
 9. شێرزاد سەبری عەلی، (2014) : پراگاتیك، چاپخانە حاجی هاشم- هەولێر.
 10. _____، (2014) : واتاو مەبەست د پەرخەیا کاریکاتیرێ کوردیدا، گوڤارا زانکوی دهوک، پەرەبەندا 17، ژمارە.
 11. _____، (2011) : واتا د ناڤەرا سەانتیک و پراگاتیكدا، چاپا ئیکتی، چاپخانە حاجی هاشم، دهوک.
 12. _____، (2015) : واتاسازی، چاپا ئیکتی، چاپخانە هاوار، دهوک.
 13. عبدالواحد مشیر دزەبی، (2015) : لیکۆلینەووە پراگاتیکییەکان، چاپی یەکەم، ناوەندی ئاوێر یۆ چاپ و بلاوکردهو، هەولێر.
 14. _____، (2012) : شیواز و پراگاتیك، چاپا ئیکتی، چاپخانە : الروچە، ئیستەمبول، (2012).
 15. _____، (2009) : کاریگەری هیز لە پەيوەندی نیوان ناخوێهراندا، گوڤاری زانستە مەروفاقییەکانی زانکوی سەلاحەددین، ژمارە 42، هەولێر.
 16. _____، (2014) : زانستی پراگاتیك، چاپی دووهم، ناوەندی ئاوێر یۆ چاپ و بلاوکردهو، هەولێر.
 17. _____، (2010) و زیزین خورشید سەلیم : واتا و ونە(فەکۆلینەکا سەانتیکییە)، گوڤاری زانستە مەروفاقییەکانی زانکوی سەلاحەددین، ژمارە 45، هەولێر.
 18. _____، (2009) : کاریگەری دەروونی لە بوری راگەیانندا(لیکۆلینەووەیکی سەانتیکی و پراگاتیکییە)، چاپی یەکەم، دەرگای چاپ و بلاوکردهو، ئاراس، هەولێر.
 19. _____، (2013) : رازیکردنی خیزا لە چوار هەنگاودا(پروگرامکردنی زمانەوانی دەماری (N. L. P)، چاپی یەکەم، چاپخانە ماردین/ هەولێر.
 20. عەبدولسەلام نەجمەدین عەبدوللا، (2008): شیکردنەووە دەقی شیعری لە روی زمانەوانیەو، چاپا ئیکتی، چاپخانە حاجی هاشم، هەولێر.
 21. علاوالدین سجاد، (1978) : خوێشخوانی(گوزارەکاری. رەوانکاری). چاپخانە مەعارف- بەغدا.
 22. شاخەوان مەلا محەمەد، (2014) : رۆژنامەگەری تەنز لە هەریمی کوردستاندا، چاپخانە حاجی هاشم، هەولێر.
 23. محمد صالح پیندرونی(جگەر سۆز) ، (2013) : ئاریشین ئاکاری و دەروونی بین زارۆکی، چاپا ئیکتی، چاپخانە رۆژەهلات، هەولێر.
 24. محمد معروف فتاح، (1990) : زمانەوانی، زانکوی سەلاحەددین.
 25. نەژاد عەزیز سورەنی، (1999) : رۆژنامەگەری کوردی، چاپی یەکەم، چاپخانە وەزارەتی پەرودەدی حکومەتی هەریمی کوردستان – هەولێر.
 - ژیار ئیدریس ئەمین، (2012) : تابۆ د زمانی کوردیدا(گۆڤەرا بەهیدنی وەک نمونە)، ناما ماستەری، زانکوی دهوکی، کولێژا ئادان.
 26. هاوژین صلویو عیسا، (2013): کاریکاتیر لە شیعەرەکانی موحسین ئاوارەدا، گوڤاری زانکوی کویە، ژمارە(28).
- 27.** هەژار کەمال یوسف، (2014) : واتا د دیالوگا کاریکاتیرێ کوردیدا، ناما ماستەری، زانکوی ماردین ئارتوکلۆ- ماردین.
- 28.** هۆگر مەحمود فەرەج، (2000) : پراگاتیك و واتای نیشانەکان، نامە ماستەری، زانکوی سلێمانی، کولێژی زمان.
- 29.** هێمن عەبدولواحد شەمس، (2006) : شیواز و دەریزین لە بۆنە کۆمەلایەتیەکاندا، نامە ماستەری، زانکوی کویە، کولێژی پەرودە.
- دوو : ب زمانی عەرەبی**
1. القرآن الکریم.
 1. ئیساغیل سراج الدین، محمد عەدی فیلجی : أخبار الیوم : مدرسه صحفیه مصریه، إعداد : خالد عزب، ممدوح مبروک، شریف اللبان. - الإسکندریه، مصر : مکتبه الإسکندریه، 2007.
 2. بادیس لهویم، مفاہر التداولیہ، الگبە الاولی، الناشر عالم الکتب الحدیپ للنشر و التوزیع، اربد-الأردن، 2014.
 3. بلر : علم الدلایه، اگر جدید ل(بلر) ترجمه د. صبری إبراهيم السيد، دار المعرفه الجامعیه الإسکندریه 1992م.
 4. زهییه حمو الحاج : التداولی و استراتیجیة التواصل، الگبە الاولی، رۆیه للنشر و التوزیع، القاہرہ، 2015.
 5. سبزا قاسم : المفاقره فی القص العربی المعاصر، مجله فصول، العدد68، الهیئە المصریہ العامه للکتاب، 2006.
 6. غنیه النجلاوی : السخریة و الاستهزاو، الگبە الاولی، دار الفکر، دمشق، 2008.
 7. مایکل هانتشت هانسون : المفاقره و الصراخ، ترجمه : رمجان مھملھ سدخان، مجله البقاہه الأجنیبه، العدد1، سنه 2010.
 8. معجم لونیجان الإنجلیزیه الحدیپه (Longman Dictionary of modern English) : وچ المقابلات العربیة : الدكتور علی عزت و الدكتور کمال عیاد، الدكتورە نحوی الزینی، الگبە الرابعه، گنج فی تیپویرس- لبنان، 2011.
- سێ : ب زمانی فارسی**
1. الکس هاگر : خود آموز گراچی کاریکاتور، مترجمان : خشایار محاجر شجاعی و شهریار سپهری، چاپ سوم، انتشارات خانه هنرمندان - تهران، 1390.
 2. لن ردمن : چکونه کاریکاتورهارا بکشیم، مترجم : علی کریمی، چاپ چهارم، انتشارات خانه هنرمندان - تهران، 1391.
- چار : ب زمانی ئینگلیزی**
1. Amante, D. J : The Theory of Ironic Speech Acts. In Poetics Today, Vol. 2, No. 2, pp : 77-96. Duke University Press, 1981 .
 2. Attardo S. : Humor theory beyond jokes : The treatment of humorous texts at large. In J. Hulstijn & A. Nijholt, 1996 .
 3. Attardo, S. , Boxer, D. , and Eisterhold, J. : Reactions to Irony in Discourse, 2006 .
 4. Brown, P. and Levinson, S. : Politeness : Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987 .
 5. Crystal. D : The Cambridge Encyclopedia of Language, second edition, Cambridge university press, 1997 .
 6. Dews et al : Childrens understanding of meaning and function of irony of Verbal Irony, 1996 .
 7. Dews, S. , Kaplan, J. , and Winner, E. : Why not say it directly? The social functions of irony, 1995 .
 8. Fowler, H. W. : Modern English Usage Dictionary. Oxford : Oxford University Press, 1965 .
 9. Gibbs, R. W. , : On the psycholinguistics of sarcasm. Journal of Experimental Psychology, 1986 .

26. Wilson, D. and Sperber, D. : On verbal irony, *Lingua* 87, 53-76, 1992 .
- أ. رۆژناما ئىفرۆ : دىھۆك، ژمارىن : (1339، 1344، 1350، 1353، 1600، 1364، 1371، 1377، 1378، 1593).
- ب. كۆفارا سيخورمه : سىلىيانى، ژماره : (237).
- كۆفارا گەپ : ھەولتەر، ژمارىن : (111، 125، 160، 167، 168، 169، 170).
- شەش-ژىدەرىن تورا ئەترىتى :
128- ئيمان شادى : الكاريكاتير . فن النقد و التعبير و السخرية، 2009 (albilad/15063
http://www.sauress.com).
- تعريف السخرية : (http://www.betna.com/articals/rt/f331.htm).
- http://en.wikipedia.org/wiki/irony
http://www.islambeacon.com
10. GIBBS, R. W and Coloston, H. L : The Risks and Rewards of Ironic Communication, 2001 .
11. Gibbs, R. W. Jr, and Colston, H. L. : Irony in Language and Thought : A Cognitive Science Reader. New York : Lawrence Erlbaum Associates, 2007 .
12. -Giora, R. , Fein, O. and Schwartz, T. : Irony : Graded Salience and Indirect Negation from Metaphor and Symbol ,13(2) pp : 83-101. New York : 1998 .
13. Grice, H. P. : Logic and conversation. In P. Cole & J. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics 3 : Speech acts* (pp. 41–58). New York : Academic Press, 1975 .
14. Hutcheon, L. : The Complex Functions of Irony. In *Revista Canadiense de Estudios Hispánicos* Vol, 1992 .
15. Hutcheon, Linda : *Irony's Edge : The Theory and Politics of Irony*. New York Routledge, 1995 .
16. Komlosi : *Irony in the Semantics-pragmatics Interface : A Reconstructional Model*, 2010 .
17. Kreuz , Roger. J and Richard M. Roberts : *On being ironic. pragmatic and mnemonic implications*. *Metaphor and symbolic activity*, 1991 .
18. M. H. Abrams : *Aglossary of Literary Terms* Seventh Edition, Heinle & Heinle, Thomson Learning, 1999 .
19. Muecke, Douglas C : *Irony Markers poetic*, 1978 .
20. Myers Roy, Alice : *Towards a definition of Irony*. In. Ralf W Fasold and Roger Shuy (eds). *Studies in Language Variation* , 171-183 Washington D. C George Twon University Press, 1977 .
21. Ousby, Ian : *Cambridge Paperback Guide To Literature In English*, Cambridge University Press, 1996 .
22. Ramos, F. Y. : *Irony : Context Accessibility and Processing Effort*, 1997 .
23. -Searle, J. R. : *Expression and Meaning : Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge : Cambridge University Press, 1979 .
24. Sigar , A. H and Taha. Z. S : *A Contrastive Study of Ironic Expressions in English and Arabic*. *College of Basic Education Researchers Journal* Vol, 2012 .
25. Savkaničová , M : *Pragmatic Analysis of Ironic Humour in Black Books*. Masaryk University, 2013 .